

Varga Krisztián

A politikai rendőrség és a baloldali munkásmozgalom Wayand Tibor fogságban írt önvallomásában

Az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában (ÁBTL) A-795 jelzet alatt található egy olyan dokumentum, melyet nemcsak az államvédelem 1945 utáni képviselői használtak, de a korszakkal foglalkozó írások is bőven merítettek belőle.¹ A „Dr. Wayand Tibor feljegyzései horthysta politikai rendőrségi munkájáról” című állambiztonsági háttéranyag eredetileg a volt magyar királyi detektívfelügyelő „saját” V-135778 jelzetű vizsgálati dossziéjának mellékletét képezte. Fontosságát mutatja, hogy a későbbiek folyamán többször kiemelték és különböző ügyek háttérdokumentumaként hasznosították.² Az A-795 jelzetű „önálló kötet” a saját kezűleg írt önvallomás 96 oldal terjedelmű legépelt változata,³ amely tartalmilag sokban különbözik Wayand másik, elsősorban a két világháború közötti politikai rendőrség működését, intézménytörténeti elemzését adó jegyzetétől.⁴

A visszaemlékezéseket megrendelő Politikai Rendészeti Osztály (PRO) számára nemcsak az önvallomások voltak fontosak, de az írójuk személye is a kiemelt érdeklődés középpontjában állt. A fentiek alapján okkal merülhet fel a kérdés: Ki volt és milyen szerepet játszott Wayand Tibor a két világháború közötti államrendőrségen?

Wayand Tibor 1920-ban lépett be a Magyar Királyi Államrendőrség Budapesti Főkapitányságához és mintegy negyed századon át végzett felderítőmunkát a politikai nyomozó főcsoport tagjaként a munkásmozgalmi szervezetek és baloldali aktivistáik ellen, s ennek során a rendőrség hatalmas tapasztalattal rendelkező kommunista-szakértőjévé vált. A második világháború végén amerikai hadifogságba került, majd mint háborús bűnösökkel vádolt személyt kiadták a magyar hatóságoknak. Hazahozatalát követően többször kihallgatták,⁵ 1945 késő őszen pedig elkészítették vele a politikai rendőrség működéséről szóló visszaemlékezéseit. Az egykori detektív felügyelőt 1946-ban bíróság elé állították és életfogytiglani börtönbüntetésre ítélték, majd 1949. április 23-án másodfokú eljárás során halálra ítélték és kivégezték.⁶

Az életrajzi elemekkel átszőtt önvallomásban, az eseményeket általában kronológiai sorrendbe állítva írta le emlékeit. Részletesen szólt családi körülményeiről, iskolaéveiről és az 1. világháborút megelőző időszak számára is „boldog békeidejének” hangulatáról. A közvetlen szemtanú hitelességével számolt be az 1917-es orosz forradalmakról, különösen az ország ipari központjaitól távol eső területek zavaros eseményeiről. A három év háború és hadifogság kimeríthette az ifjú Wayandot, mivel nem mutatott különösebb aktivitást sem az Ószirózsás Forradalomban, sem az 1919-es politikai eseményekben. Néma szemlélője maradt az ország összeomlásának és e zavaros időszak alatt semmilyen politikai szerepet nem vállalt. Újsághirdetés alapján még 1918-ban jelentkezett az államrendőrség detektívtestületébe, de csak 1920 júniusában nyert felvételt.

Wayand látszólag lényegtelen epizódokat is megemlíti önéletrajza során, azonban – ismerve a feljegyzés keletkezésének körülményeit⁷ – itt minden egyes szónak, névnek és cselekménynek súlya van. Az önvallomás – nem utolsósorban a volt detektívfelügyelő kiváló emlékezetének köszönhetően – nemcsak általánosságokat tartalmaz, hanem konkrét neveket, eseményeket, az illető bennfentességéből adódó összefüggéseket és kulisszatitkokat is. Vizsgálati fogságban írt feljegyzése épp ezért gondos elemző munka tárgyát képezte az államvédelem 1945 utáni beosztottjainak részéről.⁸

Az 1945-ben, negyed százados illegalitásából kilépő Magyar Kommunista Párt (MKP) vezetőinek emlékezetében, gondolkodásmódjában mély nyomokat hagyott Horthy Miklós kormányzó 25 éves országlása. Magyarország szovjet okkupációja után létrehozott „demokratikus” politikai rendőrség beosztottjai, vezetése között szép számmal megtalálhatók voltak azok az egykori illegális kommunista pártmunkások, akik az

ellenforradalmi rendszer egy emberöltőnyi uralma alatt saját bőrükön is megtapasztalhatták az 1919–1945 között működő rendvédelmi szervek hatékonyságát.

Valószínűleg nem kevés újonnan „felszerelt” rendőr, hithű kommunista mozgalmár gondolt korábbi szenvedéseik megbosszulására. A helyzet minden bizonnyal kecsegtető lehetett – az önvallomásban is említett – Péter Gábornak, a Budapesti- és Tömpe Andrásnak, a Vidéki Főkapitányság Politikai Rendészeti Osztály vezetőjének, akik illegális kommunistákként személyesen is átérték a Horthy-korszak rendőrségi és csendőrségi retorziót.⁹

A politikai osztályok főnökei mellett, az őket irányító pártvezetőknek a figyelmét is felkeltette, ha az ellenforradalmi rendszer egy-egy prominens rendőri, vagy csendőri parancsnoka „nagy fogásként” az új rezsim államvédelmének hálójába került. A párt vezetői közül szintén nem egy volt illegális kommunistát találunk, akik még élénken emlékeztek arra a „macska–egér játékra” mely köztük és a Horthy-korszak állambiztonsági szolgálatainak beosztottjai között több évtizeden keresztül folyt. Ha mindezt a lelki attitűdöt hozzáadjuk az MKP 1945 után a közigazgatásban, rendőrségen belül elfoglalt pozíciójához,¹⁰ könnyen arra a következtetésre juthatunk, hogy az elfogott rendőrök és csendőrök elleni eljárás nemcsak valós társadalmi igényt elégített ki, hanem a korábbi politikai „bűnözők” egykori üldözőik elleni leszámolását is jelentette. A történelmi események azonban – a levéltári források, a személyes beszámolók és a kortárs visszaemlékezések tükrében – mindig árnyaltabb képet mutatnak.

A visszaemlékezésből alább közölt 20 oldalnyi részlet kifejezetten az 1920–30-as évek baloldali munkásmozgalmával, a szociáldemokrata és kommunista szervezetek, valamint a politikai rendőrség kapcsolódási pontjaival foglalkozik. Mindezt olyas valaki írta le, aki közvetlen szemtanúja, ha úgy tetszik résztvevő megfigyelője, aktív formálója is volt az eseményeknek. A két világháború közötti munkásmozgalomról szóló memoáriródalomban jószereivel csak az egykori illegális pártmunkások beszámolóit kaptak nagyobb publicitást.¹¹ E szubjektív hangvételű visszaemlékezések, többnyire a kommunista párt apoteózisával összhangban láttatják az eseményeket és azok szereplőit. (E szemlélet alól talán Demény Pál és Vas Zoltán visszaemlékezései képeznek kivételt.) A kommunista mozgalom egy-egy befolyásos személyiségének önéletrírásában a történelmi események a munkásmozgalom és a politikai rendőrség antagonisztikus ellentétpárja formájában elevenednek meg. Ugyanez a szemléletmód, ellenkező oldalról, az egykori politikai rendőrfőnök, Hetényi Imre visszaemlékezésében is tetten érhető, amikor a kommunista pártot diabolizálva a rendőrség bűnüldöző feladatait – és párhuzamosan saját szerepét – domborítja ki.¹²

Wayand Tibor korszakról szóló önvallomása mindezt most másfajta megvilágításba helyezheti. A visszaemlékezés írója nemcsak a Horthy-éra politikai rendőrségének egyik jelentékeny, az illegális kommunista pártról rengeteg információval bíró figurája volt, hanem az 1945 utáni állambiztonsági szervek foglya is. Éppen ezért sorainak lejegyzésében a fizikai és lelki kényszer hatása nem volt elhanyagolható, s ez egyrészt jelentősen megkülönbözteti a munkásmozgalmi visszaemlékezések készítőitől, vagy éppen Hetényitől, másrészt pedig komoly forráskritika tárgyává is kell tennünk írását.

Az egykori detektív felügyelő hivatali munkáján keresztül, a szemtanú hitelességével mutatja be a korabeli munkásmozgalmi szerveződések elleni nyomozásokat. Feljegyzései az új állambiztonság számára egyfajta tanulmányt jelentettek a két világháború közötti politikai rendvédelem működéséről és az azt irányító autoritárius rendszer államvédelmi koncepcióiról, a nyomozások során használt operatív erők, eszközök és módszerek alkalmazásáról. Ahhoz, hogy megértsük a visszaemlékezés során leírtakat először röviden át kell tekintenünk a Horthy-rendszer politikai rendőrsége és a baloldali munkásmozgalom között létrejött többszintű kapcsolatrendszert.

Az 1919–21 környékén formálódó, magát „keresztény-nemzeti kurzusnak” identifikáló ellenforradalmi rendszert sokkolta az ezeréves Szent-Istváni Magyarország összeomlása és az I. világháború elvesztését követő társadalmi-politikai mozgalmak előretörése.

Főleg az 1919 márciusában kikiáltott Tanácsköztársaság ejtett iszonyú sebeket, mind a hagyományos konzervatív-liberális eliten, mind a preventív ellenforradalmat és

diktatúrát követelő keresztény úri középosztály hivatalnoki-katonatiszti csoportjain. A politikai életet meghatározó különféle jobboldali irányzatok képviselői a rendőrséget a Tanácsköztársaság idején elkövetett atrocitások felelőseinek megtalálására és a vörös terrorban részt vett személyek megbüntetésére, de egyszersmind a társadalmi mozgalmakkal azonosított „bolsevizmussal” történő leszámolásra ösztökélték.¹³ A Kommünben fontosabb szerepet játszó szociáldemokrata és kommunista politikusok egy része külföldre emigrált a fokozódó rendőrségi zaklatások, és a fehérterror elől. Az egymást követő kormányok mindegyike hivatkozott a törvényességre, ez azonban, sem a rendőrségi, sem a katonai nyomozások módszereit nem befolyásolta érdemben.¹⁴ A bosszú, a személyes sérelmek inspirálta leszámolás érzése, összekeveredett a jogállamiságra kényes állami igazságszolgáltatással, ami a munkásmozgalom minden irányzatát, majd minden exponensét valamilyen formában sújtotta.¹⁵

A rendőrség nyomozásait a régi, dualizmuskori államrendészeti elvek határozták meg, ami elsősorban a társadalmi mozgalmak, főleg a baloldali munkásmozgalom kriminalizálásában nyert kifejezést.¹⁶ A nyomozásokat végző, Magyar Királyi Államrendőrség Budapesti Főkapitányságának Politikai Nyomozó Főcsoportja ezért minden munkásmozgalmi szervezetet, és aktivistát potenciális bűnelkövetőként, köztörvényes bűnözőként tartott nyilván, függetlenül attól, hogy az illető milyen politikai tevékenységet fejtett ki valójában.¹⁷ E mozgalmak megítélése akkor módosult némileg, amikor a Nemzetgyűlés elfogadta „az állami és társadalmi rend hatékonyabb védelmével” foglalkozó 1921. évi III. törvényt. A rendtörvénynek, vagy államtörvénynek titulált jogszabály kimondta, hogy minden „az állam és társadalom törvényes rendjének erőszakos felforgatására vagy megsemmisítésére, különösen valamely társadalmi osztály kizárólagos uralmának erőszakos létesítésére irányuló” mozgalom és szervezkedés bűncselekménynek minősül, ezért az államellenes cselekmények elkövetői ellen akár a több éves börtönbüntetés is indokolt lehet. A törvény a radikális, osztályharcos társadalmi mozgalmak törvényen kívül helyezését, egyértelműen a kommunista párt elleni rendőrségi, igazságszolgáltatási fellépés jogi háttérét teremtette meg. Annál is inkább, mivel a Magyarországi Szociáldemokrata Párt (MSZDP) kiegyezett a konzervatív-jobboldali rezsimmel (az 1921 decemberében megkötött Bethlen–Peyer paktum), ezért szervezeteik, a párt parlamenti frakciója legális keretek között működhettek tovább. A törvényi szabályozás azonban nem akadályozta meg a rendőrséget abban, hogy preventív céllal megfigyelje az engedélyezett munkás és más baloldali szervezeteket.¹⁸

A bizalmas nyomozások a baloldali egyesületekben ténykedő „bolsevistagyanús elemek” kiszűrésére vonatkoztak, így a szociáldemokrata szervezetek mellett olyan civil kezdeményezéseket is megfigyelés alá helyeztek, mint pl. az Alkoholelleses Munkásszövetség, a Magyarországi Eszperantista Munkások Egyesülete, vagy a Természetbarátok Turista Egyesülete.¹⁹ Nyílt nyomozások elrendelésére (házkutatások, kihallgatások, kényszerintézkedések, stb.) azonban csak ritkán került sor a legális baloldali szervezetek tagjai ellen. Tömeges letartóztatásokra, a rendszer rendvédelmi és igazságszolgáltatási szervei által végrehajtott represszióra – a tárgyalt korszakban – kifejezetten csak a kommunista mozgalom aktivistáinak kellett számítaniuk. A különböző jobboldali, szélsőjobboldali politikai áramlatok az 1918–1919-es események megisméltőlésétől tartva, minden „bolsevikszerű” politikai képződményt ab ovo igyekeztek kirekeszteni, de legalább is megfelelő államrendészeti kontroll alatt tartani. Félelmeiknek komoly táptalajt adott a kommunista párt világforradalmat, internacionalizmust és proletárdiktatúrát hirdető agresszív politikai propagandája, a zsidó származású személyek mozgalmon belüli felülreprezentáltsága, valamint a külföldi-szálakból következő Moszkvából irányított összeesküvés mítosza. Mindezen okok miatt Kommunisták Magyarországi Pártja (KMP) a rendszer első számú közellenségének lett kikiáltva.

A párt a kommün bukását követően külföldön, Bécsben, Berlinben és Moszkvában rendezte szétilálódott sorait, majd az 1920-as évek elején több száz aktivistát küldött pártszervező munkára Magyarországra.²⁰ A tapasztalatlanul, de hatalmas küldetésstudattal felvértezve megérkező idealista fiatalok csoportjai nem ismerték a magyarországi politikai terepet, előkészületlenül vágtak bele a pártépítés bonyolult és nagy körültekintést igénylő feladataiba. Ezért törvényszerű volt, hogy a rendőrség előbb-

utóbb felfigyel rájuk.²¹ A konszolidációt elvégző Bethlen-kormány viszonylagos stabilitást hozott az ország életébe, így a II. Tanácsköztársaság kikiáltásáért és az azonnali forradalom megvalósításáért küzdő aktivisták kedvezőtlen fogadtatásban – társadalmi elutasításban és rendőrségi retorzióban egyaránt – részesültek.²² Az általános jobbratulódás légköre, Trianonért és a háborús összeomlásért a kormánypropaganda szintjén is felelőssé tett munkásmozgalom korlátozott mozgástere, valamint a párt „időszerűtlen” követeléselei lehetetlenné tették a széles tömegekre hatni tudó kommunista párt létrejöttét. Ehhez jött még az említett rendtörvény, valamint a politikai rendőrség hatékony fellépése, melynek következtében tömegesen buktak le az illegalitás béklyóiban tevékenykedő mozgalmárok.²³ A pártsejtekben és az illegalitás szabályai szerint működő hazai párttagok emellett elővigyázatlaniságból helyrehozhatatlan konspirációs hibákat is elkövettek.²⁴ Súlyosbította a helyzetet, hogy a kommunista emigráció megosztott volt, ezért ellentétes értelmű utasításai – azon túl, hogy több esetben a helyzet teljes félreismeréséről tanúskodtak – nem egyszer döntően hozzájárultak a pártépítés sikertelenségéhez.²⁵ Az emigráns központokban lévő pártvezetők acsarkodása szintén nem könnyítette meg a magyarországi illegális szervezetek dolgát, de nem segített az sem, hogy a Kommunisták (III.) Internacionálé (Komintern) sem volt képes úrrá lenni a „magyar-ügyön” és olyanokra bízta a vezetést, akik tovább rontottak a párt amúgy is labilis helyzetén.²⁶

A jelentősebb szervezkedések közül lebukott az Andics Erzsébet, Berei Andor és a Gerő Ernő vezette csoportosulás, akiket később a Szovjetunió cserélt ki magyar hadifoglyokra. Nagy, nemzetközi hírverést kapott az 1925 szeptemberében letartóztatott Rákosi Mátyás és Vas Zoltán ügye, akiknek az életét a nemzetközi sajtó és a Komintern segítségével sikerült megmentenie a KMP-nek. Ugyanezen sors várt az 1925 áprilisában zászlót bontott Magyarországi Szocialista Munkáspárt (MSZMP) tagjaira, akiket először a szociáldemokrata párt gyengítése céljából engedtek szervezkedni, majd mikor már elég sok kommunista kapott helyet a párt vezetőségében lecsapott rájuk a politikai rendőrség. A tömeges őrizetbe vételek és letartóztatások több száz embert érintettek.²⁷ Az MSZMP és a későbbi illegális kommunista szervezkedések ellehetetlenítéséhez azonban a külföldi emigráció ügyetlensége is hozzájárult. 1926 decemberében a Kun Béla és Komor Imre által véletlenül egy bécsi taxi hátsó ülésén hagyott aktatáskában lévő iratok többek között az MSZMP-ben tevékenykedők adatait tartalmazták. Az iratok másolata a magyar konzulátuson keresztül egyenesen a budapesti rendőrségen landolt. A párt vezetői – néhány nap után visszakapva a táskát – belenyugodtak a dokumentumok „érintetlenségébe”, nem is sejtve, hogy felelőtlenségükkel ők maguk járultak hozzá a politikai főcsoport újabb sikereihez. Minderről a KMP csak később, a lebukásokat követően szerzett tudomást.²⁸

A 20-as évek végére – a rendszer stabilizációjával összhangban – a rendőrség minden fronton visszaszorította az illegális kommunista szervezeteket. A világválság begyűrűzésével azonban új erőre kaptak a bal, illetve jobboldali radikális politikai mozgalmak. A biatorbágyi vasúti híd 1931. szeptemberi felrobbantása ürügyén bevezettet statárium, jelentősen megnehezítette a baloldali pártok mozgásterét. Magával a merénylettel is először a kommunista pártot gyanúsította a rendőrség,²⁹ de a nyomozás végül is más irányt vett. Később azonban újabb, a párt szempontjából ezúttal végzetes kimenetelű letartóztatási hullám vette kezdetét, mivel az érvényben lévő statárium időszaka alatt a rendőrség nagyarányú kommunista szervezkedés nyomaira bukkant. A büntetőeljárás során őrizetbe vették a párt titkárságát; Karikás Frigyes, Kilián Györgyöt, Sallai Istvánt és Fürst Sándort. A szervezkedésben vezető szerepet játszó utóbbi két pártvezetőt a nemzetközi tiltakozás ellenére a rögtönítélő bíróság 1932. július 29-én halálra ítélte, majd még aznap mindkettőjüket kivégezték.

Az általános defenzívába szorult KMP a szociáldemokrata szakszervezetekben próbált tömegtámogatást kicsikarni, sikertelenül. Az 1920-as évek végének és az 1930-as évek elejének kommunista mozgalmára jellemző szociáldemokrata-ellenesség, szektás politikai magatartás és a proletárdiktatúra azonnali megvalósításának jelszava elijesztette az MSZDP-vel amúgy egyre elégedetlenebbé váló, potenciálisan a kommunista mozgalomhoz csatlakozni kívánó munkásokat. A sorozatos lebukások és a fokozódó rendőri-csendőri elnyomás, valamint a Kominternben megváltozott új

irányvonal meghirdetése következtében fellépő zavarodottság, a párt működésének beszüntetésére ösztökélte a vezetést.³⁰ A néhány száz tagnál többet felvonultatni képtelen,³¹ illegális sejtrendszerben, főleg értelmiségieket tömörítő párt a 30-as évek közepére kifulladásra jutott. 1936-ban a KMP Központi Bizottsága feloszlatta önmagát, ezzel átmenetileg megszűnt az illegális párt szervezeti háttere Magyarországon.³²

A magyarországi kommunista mozgalmat azonban hiba volna a hivatalos kommunista párt monopóliumának tekinteni. A Komintern és Moszkva gyámsága alól szerencsésen kihátráló Demény-mozgalom az 1920-as évek végére önálló szervezeti háttérrel rendelkező kommunista „frakcióvá” alakult át melyet a rendőrség sem tudott felszámolni. Ugyanez vonatkozott a Weisshaus Aladár vezette „népmozgalomra”, amely szintén megőrizte szellemi és szervezeti különállását a Kommunisták Magyarországi Pártjától.³³

Nem tartozott a hivatalos kommunista irányvonalhoz más, az 1920–30-as években működött radikális, szélsőbaloldali csoportosulás sem. E kicsiny forradalmi csoportok a Nyugat-Európában jelentős tömegtámogatottságot maguk mögött tudó ún. baloldali kommunista irányzatok valamelyikéhez tartozó anarcho-kommunista vagy tanácskommunista elképzeléseket próbálták átültetni – nem sok sikerrel – a magyar politikai életbe.³⁴ A munkásmozgalom perifériáján tevékenykedő, zömmel munkanélküli, vagy ifjúmunkás társaságok, eszmeileg és cselekvési formájukat tekintve is sokat merítettek a moszkovita kommunizmustól balra álló forradalmi ideológiákból.³⁵ Radikális programjuk és még radikálisabb fellépéseik, nemcsak az uralkodó jobboldali rendszer ellen irányultak. A „balosok” egyaránt elutasították a polgári demokratikus intézmények létjogosultságát és a szociáldemokrácia „megalkuvó” politikáját, de nyíltan támadták a „vörös fasiszta”³⁶ Szovjetunió hazai követőit is. A rendőrség azonban nagyon hamar felszámolta a „tett propagandáját” űző csoportokat és képviselőit, mint az „anarcho-bolshevik”³⁷ Sztaron Sándort, a trockista és tanácskommunista nézeteket valló egykori ifjúkommunista funkcionárius Hartstein Iván vezette Magyarországi Baloldali Kommunisták Szövetségét (MBKSZ), valamint a szimbolikus robbantásos merényleteket végrehajtó anarcho-kommunista Schiess József csoportját.³⁸

Az említett csoportok ideológiai-, szervezeti hovatartozásáról a politikai rendőrségnek konkrét információi voltak.³⁹ Eszerint pontosan tudták azt, hogy a zajos, forradalmi akciókat elkövető társaságok nem veszélyeztették ténylegesen az uralkodó elit hatalmát, mivel egyrészt társadalmi támogatottságuk elenyésző volt, másrészt a szélsőbalos csoportok teljesen függetlenek voltak a Kominterntől és a Szovjetuniótól. Ha némely tagjuk rendelkezett is külföldi kapcsolattal, az elsősorban a hivatalos kommunista világpárttal többnyire élesen szembenálló radikális baloldali pártokhoz és mozgalmakhoz volt köthető.⁴⁰ Ezért nem lehetett őket azzal vádolni, hogy moszkovita ügynökök volnának. Mindezzel a rendőrség is tisztában volt, éppen ezért nem forszírozta a szokásos szenzációs sajtóhírek megjelenését az újabb nemzetközi kommunista összekövésről.⁴¹

A KMP által lenézett és a rendőrség provokátorainak, „jobb esetben” fasisztáknak bélyegzett szélsőbaloldali csoportokba mindazonáltal a rendőrség emberei nem sok sikerrel tudtak ügynököket beépíteni.⁴² Ezzel szemben a KMP soraiból több, nem ritkán provokációs céllal telepített informátor szállította a fontos adatokat a politikai osztály részére. Hetényi Imre és Sombor-Schweinitzer József irányítása alatt a politikai osztály beosztottjai a legtöbb szervezkedést belülről, olyan „sztárbesúgók” segítségével számolták fel, mint a Rákosit lebuktató Sámuel Lajos, az 1930-as évek illegális szervezkedéseiben otthonosan mozgó Bénisz Sámuel, vagy a Wayand által is említett Szántó Nagy István és Oancz József.⁴³

Hasonló módszereket alkalmazott a politikai nyomozásokba 1930-tól bekapcsolódó Magyar Királyi Csendőrség Nyomozó Osztályparancsnokság is, amely a bizalmi emberek alkalmazása mellett fedett állományú csendőrnnyomozókat is beépített a kommunista szervezkedésekbe.⁴⁴

Az ügynöki munka révén is bomlasztott sejtek képtelenek voltak hosszú távon tömegmozgalmat kiépíteni. A rendvédelmi szervek olyannyira hatékonyan végezték feladatukat, hogy szinte minden kommunista szervezkedést, államellenes „vonalat” jó időre megbénítottak.⁴⁵ A szakmailag képzett „rendőrnnyomozók” a felfedező, figyelő és

ellenőrző szolgálatuk alkalmával hatalmas gyakorlatra tettek szert. A célszemély kapcsolatrendszerének megfigyelését, feltárását végző detektívek kiválóan helyezték szinkronba a puhatolásoknál összegyűjtött információikat, a hálózati úton beszerzett és az operatív technikai eszközök által biztosított adatokkal.⁴⁶ A kapott információk feldolgozása és kiértékelése az esetek nagy számában vezetett a nyílt nyomozás elrendeléséhez.⁴⁷

A „lefigyelt”, majd előállított baloldali személyekkel szemben sokszor alkalmazták a brutális kényszervallatást.⁴⁸ Az ily módon „megpuhított” gyanúsítottól már a rendőrség fogalmazáskarbéli tisztviselője vette fel a többnyire beismerő vallomást tartalmazó jegyzőkönyvet, ami sokszor megegyezett a titkos információgyűjtés alkalmával rögzített adatokkal. Amennyiben a nyomozásban megszerzett bizonyítékok elegendőek voltak a vádemeléshez, a rendőrség átadta az ügyet az ügyészségnek.

Az 1932-től országos hatáskörű Magyar Királyi Államrendőrség Politikai Rendészeti Osztálya az ellenforradalmi rendszer erős tartópillérének bizonyult. A szerv a rendszer fennállása időszakában a tulajdonképpeni polgári titkosszolgálatok szerepét is betöltötte. Hetényi és Sombor-Schweinitzer erőfeszítéseinek köszönhetően az osztály sikereit nemcsak a baloldali szervezetek tapasztalhatták meg, de az egész államigazgatásban, sőt a külföldi társszerveknél is komoly reputációja volt a magyar politikai rendőrségnek. Míg a magyarországi kommunista mozgalom a 30-as évek közepére a nagy nyilvánosság elől gyakorlatilag eltűnt, addig a politikai osztály a fénykorát élte.

* * *

A forrásközlésben szereplő rendőrök, csendőrök és katonatisztek rendfokozatait és beosztásait igyekeztem a korabeli terminológia szerint leírni. A csendőr és katonatiszti állományt tekintve az egységes rangosztályok feltüntetése – a ma használatos katonai rendfokozatoknak megfelelően – nem okozott különösebb problémát. Azonban az államrendőrségen, mint polgári hatóságon másfajta rangosztályok és rendfokozatok léteztek, amelyek közül néhány alkalmasint jelentős félreértésekre adhat okot. Így rendőr „főkapitányhelyettes” (az eredeti helyesírási szabály szerint egybeírva) terminus, amely rendfokozatot és nem egy szervezeti egység vezető beosztását jelölte. Hetényi Imre a „főkapitányhelyettes”-i rendfokozat mellett „helyettes főkapitány”, azaz a Budapesti Főkapitányság helyettes vezetője is volt, ugyanakkor Sombor-Schweinitzer, aki ugyancsak bírt a „főkapitányhelyettesi” rendfokozattal sosem volt budapesti főkapitányhelyettes. A magyar királyi államrendőrség fogalmazói karában az alábbi rendfokozatok voltak használatosak: fogalmazó gyakornok, segédfogalmazó, fogalmazó, kapitány, tanácsos, főtanácsos, főkapitányhelyettes, főkapitány. E két utóbbi tehát – ahol ez külön nincs jelezve – rendfokozatot és nem beosztást jelöl.

Dokumentum

Részlet Wayand Tibornak a horthysta politikai rendőrség munkájáról szóló vallomásából, 1946. március

1920. április vagy májusában egyik sógorom, Kovács Ferenc népjóléti minisztériumi számellenőr közbenjárására kineveztek számellenőrré, s egyidejűleg beosztottak a zalaegerszegi kormánybiztossághoz. Csupán pár hétig működtem, mint malomellenőr, mert június közepe táján feleségem táviratilag hazahívott, közölve, hogy kineveztek detektívvé, siessék haza, új állomásomat, mely most már véglegesnek ígérkezik, elfoglalni. Úgy emlékszem 1920. június második felében került sor a főkapitányságon való jelentkezésemre. A hivatali esküt letéve beosztottak a szállodákat és panziókat ellenőrző detektív-csoportba, melynek vezetője Hámos Elemér detektív felügyelő volt. Ez a csoport akkor még tulajdonképpen a politikai nyomozó főcsoporthoz tartozott, azonkívül a politikai ügyek nyomozásában részt nem vett, csupán annyiban, hogy a politikai detektív-csoportok által keresett személyeket kereste a szállókban és

panziókban. Ebben az időben a főkapitányság politikai nyomozó főcsoportja már befejezte a proletárdiktatúrában exponált személyek összeszedését, csak elvétele akadt egy-két jelentősebb előállítás. Feleslegesnek mutatkozott tehát a nagy apparátus további fenntartása.⁴⁹ Úgy emlékszem, még Nagy Károly⁵⁰ volt detektívfőnök, aki a testületet újjászervezte. Csupán 3 csoportot osztott be a politikához, csoportonként 14–16 fővel. Csoportvezetők lettek: Ökrös Ferenc,⁵¹ Rubos János⁵² és Hajdó János⁵³ detektívfelügyelők. A szállodás csoportot, melynek én is beosztottja voltam, a lopási főcsoportba osztották be. Az a laza kapcsolat tehát, ami eddig a politikai főcsoporthoz fűzött, megszakadt. Ismertem ugyan az eddigi főcsoportvezetőt, Angyal László⁵⁴ detektívfőnök-helyettest, de a beosztottakat már nem ismertem. Angyal László távozásával egy fogalmazáskarbelti tisztviselőt bíztak meg a politikai detektív főcsoport irányításával.⁵⁵

1922. év nyara táján, talán augusztus hóban, mikor csoportvezetőm, Hámos Elemér szabadságon volt, váratlanul áthelyeztek a politikához. Ugyanis az akkori főkapitány intézkedésére az egyik detektívet, aki addig a politikánál dolgozott, a szállodás csoportba kellett beosztani. Ez a kolléga ugyanis mérnökhallgató volt, aki szigorlatára készült, s kétségtelen, hogy a szállodai csoportban tudott a legtöbb időt a tanulmányainak szentelni. Összekötetési révén áthelyezése sikerült, s én voltam az a szerencsétlen, akinek vele helyet kellett cserélnie. Így kerültem a politikához, bár minden követ megmozgattam, hogy szabaduljak onnan. Dr. Bauer Ernő⁵⁶ rendőr kapitánynál (később Bártfayra magyarosította nevét) a politikai nyomozócsoport vezetőjénél jelentkeztem, aki az Ökrös Ferenc csoportjába osztott be.

Jelentkezésem, illetve áthelyezésem idején a Singer Ernő-féle ügy⁵⁷ szálait bogozgatták a detektívek. Az előállítások ugyan nagy iramban folytak, de tartottak még a figyelések is. Hol előállításnál, hol rövidebb figyelőszolgálatnál használtak fel. Amikor pedig a külső munka már lényegében leapadt, a kihallgatásoknál foglalkoztattak, mint a vallomások feljegyzőjét. Itt láttam első ízben a gyakorlati nyomozást. A Singer-féle ügy tudomásom szerint besúgás eredménye volt. Ha jól emlékszem dr. Hivessy Jenő⁵⁸ kollégám kapott adatokat, melynek alapján talán 2 hónapig tartó figyelőmunka csaknem az ügy valamennyi szereplőjét felderítette. A konspiráció abban az időben, gyermekcipőben járt, a szervezkedésben résztvevők könnyelműen végezték dolgukat, villamosokon, találkákon nyugodtan beszélgettek a rájuk bízott feladatokról úgy, hogy a figyelő detektíveknek valóban könnyű dolguk volt. Mint mondták, teljesen tiszta volt az ügy, mikor dr. Bauer rendőr kapitány elrendelte a lefogásokat. A kihallgatásoknál sok újat nem mondhatott az előállított, viszont a figyelőmunka során megállapított tényeket nem hallgathatta el. Sok esetben előfordult, hogy az előállított a terhelő adatok, esetleges szembesítések során szemébe mondott állítások dacára tagadott. Megverték, s így próbálkoztak beismerő vallomásra bírni. A verések sajnos eléggé gyakoriak voltak, mert a szervezkedésben résztvevők, ami hibát a konspirációs mozgások során elkövettek, itt, a rendőrségen akarták oktan és ügyetlen tagadásukkal jóvátenni. Ha jól emlékszem százon felül volt a szervezkedésben előállítottak száma. Az ügy feldolgozása több hónapot vett igénybe, mert város[ok]ra, nevezetesen Szombathely, Nagykanizsa, s még pár városra is kiterjedt a szervező munka. Az ügyben szereplő személyekre nem emlékszem, hiszen akkor még gíbicelő detektív voltam, nem bíztak rám önálló munkát.

A verés módja: gúzsba kötve, két asztal közé akasztva a talpukat nádpálcával verni. A verésnek módjára kétségkívül az öregebb detektívek tanígtatták a fiatalokat. Az idősebbek dolgoztak a betörőket üldöző csoportokban is és ott sajátították el a nyomot nem hagyó verést. Amint én láttam, a verések a legtöbb esetben célravezető eszköznek bizonyultak. Csak akkor alkalmazták, amikor az előállított a kétségtelen tényekkel szemben tagadott, vagy ferde irányba akarta terelni a nyomozást, esetleg időleges tagadásával társának, vagy társainak módot nyújtson a szökésre. Nem tapasztaltam azonban, hogy a detektívek közül valaki szadista hajlamának engedve bántalmazta volna az előállítottakat, avagy, hogy csupán azért verte meg az előállítottat, mert az kommunista érzelmű. Valóban csúnya és embertelen vallatási módszer a verés, de be kell vallani, hogy nincs a világnak az a rendőrsége, avagy egyéb közbiztonsági szerve, ahol a módszert sokszor szükségszerűen ne alkalmaznák.

A Singer-féle ügyre, amikor azt a sajtóban ismertették, felfigyelt a közvélemény. Bauer rendőrkapitányt minden oldalról elismeréssel halmozták el. Úgy tudom, hogy Albrecht királyi herceg magához kérte Bauert, tőle tájékoztatást kért, s elismerése jeléül (talán) cigarettatárcát ajándékozott neki. Az Ökrös-csoportban jó baráti viszonyba kerültem az ugyancsak oda beosztott dr. Hivessy Jenő, dr. Gyuricza János,⁵⁹ Hutyra Viktor,⁶⁰ Temesi Béla⁶¹ detektívekkel. Dr. Hivessy Jenő beszélt el nekem egy alkalommal, hogy a politikai nyomozócsoport besúgók híján tulajdonképpen Hain Péter⁶² és az ő berlini munkájából élőködik. Dr. Bauer ugyanis kiküldte a bűnügyi osztályon dolgozó Hain Péterrel őt, Martinidesz Ödön⁶³ és Ruth Pál⁶⁴ detektíveket Berlinbe, hogy a Magyarországról oda emigrált kommunistákat figyeljék meg, magyarországi kapcsolataikat derítsék fel, s szerezzenek be adatokat, a magyarországi szervezkedéssel kapcsolatos terveikről. Mint mondotta Hivessy, Berlinben székelt a magyar szekció, Ágoston Péterrel⁶⁵ az élen. Kilenc hónapon át figyelték a berlini szociáldemokrata kormány támogatását élvező magyar kommunistákat, amikor is végül egy vasárnapi napon, betörték a magyar szekció irodájába, ott minden iratot felpakoltak, s az írógéppel együtt a magyar követségre szállították, [a]honnán az egész anyag Budapestre került Bauer kezéhez. Hain Péter ezen munkája után visszakerült a bűnügyi osztályhoz.

A berlini anyag révén tág tér nyílt, hogy a rendőrség olyan személyeket vegyen figyelem alá, akik nem is sejtették, hogy gyanú alatt állnak. Persze igen sok hiába való munkát végeztünk, mert a berlini anyagban szereplők közül csak kevesen voltak bekapcsolva az illegális munkába. Hogy Bauer mikor és mennyiben használta fel a berlini anyagot, nem tudom. Jóformán az anyag teljes rendezéséig sem jutott el, mert az osztály teljes munkaerejét egyéb politikai ügyek kötötték le. Úgy emlékszem, ebben az időben napirenden voltak az egyetemisták felvonulásai,⁶⁶ majd király puccs-kísérlete⁶⁷ és az ÉME (Ébredő Magyarok Egyesülete)⁶⁸ erőszakos cselekményei. Ezekben az ügyekben engem leginkább az utcai figyelőszolgálatnál és lakásellenőrzéseknél használtak fel.

Hónapokig tartó szoros figyelem alatt tartottunk egy nőt (nevére már nem emlékszem), aki valahol a Székely Bertalan utcában lakott. Dr. Bauer azt állította, hogy igen fontos illegális munkát végez a nő, széles kapcsolata van, s a jó figyelőmunka széleskörű szervezkedést derít fel. Amikor pedig a több havi figyelem után előállításra került sor, kiderült, hogy a nő nem volt bekapcsolva az illegális munkába, s teljesen hiábavaló munkát végeztünk. Sok ehhez hasonló meddő munka után vettünk figyelem alá egy Szvétecz⁶⁹ (talán István) nevű fiatalembert, akinek mozgásáról már láttuk, hogy illegális munkát végez. Szvétecz illegális találkáit a konspirációs szabályok figyelmen kívül hagyásával rendszerint kocsmákban bonyolította le; hanyagul, minden óvatosságot nélkülöző módon végezte dolgát. Könnyű, s aránylag rövid ideig tartó figyelőmunka után került sor az előállításokra. A Szvétecz-féle ügy emlékezetem szerint jelentéktelen volt, mégis jó pár embert jutatott börtönbe. Ebben az ügyben szereplők közül többen kaptak verést, most is olyanok, akik vagy az ellenük felmerült bizonyítékok dacára tagadtak, vagy – és főleg azok – akik illegális találkáikat akarták a rendőrség elől elkonspirálni.

Úgy emlékszem, dr. Bauer idejében történt az „Erzsébetvárosi Kör” Dékány [helyesen: Dohány] utcai helyiségében elkövetett pokolgépes merénylet, melynek több halálos áldozata volt.⁷⁰ Én ebben az ügyben nem dolgoztam, de tudom, hogy az osztály munkája eredménytelen maradt. Emlékezetem szerint több előállítás történt. Az ÉME és a Kettős Kereszt Vérszövetség⁷¹ tagjai között keresték a tetteseket, de a nyomozás eredménytelen maradt. Maga Andrék Károly főkapitányhelyettes személyesen irányította a nyomozást, személyesen adva meg pár bennfentes detektívének utasításait. Jóval később kezdték detektívkörökben terjeszteni a hírt, hogy Andrék maga is tagja volt a Kettős-kereszt Vérszövetségnek. Nem tudok arról, hogy a hírnek volt-e alapja, s ha igen, mennyire befolyásolta a nyomozást. Tény az, hogy a híres Kovács testvérek⁷² bejáratosak voltak Andrékához.

A politikai osztály meddő munkája, majd a pokolgépes merénylet ügyének eredménytelensége elősegítette dr. Hetényi Imre⁷³ rendőr főtanácsos törekvését, hogy a politikai osztály irányítását magához ragadja. Egészen váratlanul ért bennünket az intézkedés, mellyel Andrékát és Bauert felmentették a politikai osztály irányításától, s egyidejűleg dr. Hetényi Imrét bízták meg az osztály vezetésével. Még váratlanabban ért bennünket Hetényi azon intézkedése, mellyel munkatársául maga mellé vette dr.

Sombor-Schweinitzer József⁷⁴ rendőr kapitányt, aki addig a kispesti kapitányság beosztott tisztje volt. Hetényi ezután gyökeres változást idézett elő az osztályon, elhelyezte az ébredő hajlamú⁷⁵ csoportvezetőket és detektíveket. Így többek közt Ökrös Ferenc és Hajdú János detektív felügyelő, csoportvezetőket, Hutyra Viktor, Melega Gyula detektíveket és még többeket. Magához vette viszont Hain Pétert, Lábody Gyulát⁷⁶, stb. Én az áthelyezéseket ismét felhasználtam, hogy szabaduljak a politikától. Kértem többek között dr. Hivessy kollégámmal együtt Bauert, kit a detektív főnökséghez osztottak be, hogy vigyen magával, s oszttasson be valamelyik bűnügyi csoporthoz. Bauer kijelentette, hogy érdekünkben nem tud tenni semmit, mert Hetényi munkatársainak a megválogatásában a miniszterelnöktől teljesen szabad kezet kapott. Hetényi valahogy megtudta szándékomat és – bár azelőtt engem soha nem látott – a csoportszobában felkeresett, biztosított jóindulatáról, mondván, maradjak nyugodtan a helyemen. Az elhelyezett Ökrös Ferenc helyett most már Hain Péter lett a csoportvezetőm, helyettese pedig dr. Hivessy Jenő. Engem a csoporttörzshöz osztottak be, s a csoport adminisztrációját végeztem.

Hetényinek első nagy ügye, amit nyilván már a tarsolyában magával hozott,⁷⁷ az Erzsébetvárosi Kör merénylőinek felderítése és elfogása volt. Ezt a munkát az útlevelesosztályon beosztott detektívek, s Rubos-csoport végezte. Mi, a politika másik két csoportja, nem is tudtunk a munkáról. Ha jól emlékszem, 1924-ben kapott valahonnan Hetényi hírt arról, hogy Rákosi Mátyás volt magyar népbiztos Budapesten tartózkodik, s irányítja az illegális kommunista mozgalmat.⁷⁸ Mint később Hain Péterrel megtudtam, pontos adatokat kapott Hetényi arról, hogy Rákosi Mátyás kivel, mikor és hol fog találkozni. Hetényi úgy intézkedett, hogy a találkára, illetve a találkozó elfogására csak olyan detektíveket vezényeljenek, akik csak rövid ideje kerültek a politikához és azokat is álrúhába kell öltöztetni. Erre az intézkedésre szerinte azért volt szükség, nehogy a találkán megjelenők, a találka helyére történő igyekezésük közben a detektívek valamelyikét felismerje. Vagy 10–12 detektívet öltöztettek különböző álrúhába, élükön Hain Péterrel. Körülzárták a találkahely körüli épülettömböket, majd a találkán megjelenő Rákosi Mátyást és Weinberger Zoltánt⁷⁹ elfogták. Emlékezetem szerint mindkettőjükkel először Hetényi és Schweinitzer foglalkoztak, majd később bekapcsolódott Hain Péter is. A továbbiakban Schweinitzer maga mellé vette Szánthó Lajos⁸⁰ detektívet, s most már ketten bogozgatták az ügy szálait, állapították meg az előállítandók neveit. A politikai osztály detektívjei, köztük magam is, hetekig állították elő a szervezkedés részeseit. Az előállítandók neveit kicédulázva kaptuk meg vagy Schweinitzertől, vagy Hain Péterrel, de legtöbbször Szánthó Lajostól. Mintegy 120–130 főre rúgott az előállítottak száma, kik közül legtöbben részt vettek a Wienben tartott szemináriumokon. Ebben az ügyben engem Lenkey Márton⁸¹ és Koyer Károly⁸² kollégámmal együtt a részletes detektívjelentések szerkesztésével bíztak meg. Az volt a feladatunk, hogy a nyomozás eredményeként felmerült egyes személyekre vonatkozó adatokat összegyűjtve, jelentésbe foglalva állapítsuk meg az egyes személyek pontos szerepét, alátámasztva a reá vonatkozólag megállapított terhelő adatokkal. Tudom, hogy az előállítottak közül Hain Péter többeket igyekezett rábírní arra, hogy jövőben bizalmi szolgálatot teljesítsen a rendőrségnek. Ezeknek természetesen szabadulást és anyagi támogatást ígért. Egyik jelentősebb személy hajlandóságot mutatott a besúgói szolgálatra, mire Hain Péter őt Wienbe csempészve szabadon engedte. Ugyanakkor a sajtóban szellőztette a szökést. Nem sokkal később olvastuk, hogy a „Kommunistá”-ban,⁸³ vagy röpiratban, hogy az ügyben Hain Péter eredményre nem vezetett, mert az ember azonnal jelentkezett a pártnál, s elmondta szabadulásának körülményeit.⁸⁴

Hain Péter hasonló fáradozása azonban sikerre vezetett egy osztrák határ menti faluból származó (Körmentdtől 15 km-re), Pintér⁸⁵ nevű fiatalembernél, aki a továbbiakban először Hain Péternek, majd később egyidejűleg Hajnácskőinek⁸⁶ is teljesített besúgói szolgálatot.

A Rákosi-ügy lezajlása után emlékezetem szerint hosszabb szélcsend következett. Hain Péter a csendesebb időt fölhasználta arra, hogy csoportját átszervezze és állandó jellegű munkabeosztást vezessen be. Az volt ugyanis az elgondolása, hogy a felderítő, tehát figyelő munkát végző detektívek írják meg az előállítottakról a végleges detektívjelentéseket. Egyrészt azért, mert azok saját tapasztalatukból ismerik a

megfigyelt személyek szerepét, másrészt pedig, mert a bíróság rendes körülmények között tanúként megidézte a tanúként jelentkező detektívet, hogy a tapasztalataikról a tárgyaláson élő szóval tájékoztatást nyújtsanak. Ugyanakkor megkérdezte az elnök a detektíveket, hogy bántalmazta-e a vádlottat. A detektív nyugodt lelkiismerettel jelentette ki, hogy nem bántalmazta, mert amikor a kezébe kapta a kihallgatandót, annak szerepe már teljesen tisztázva volt, bántalmazással való vallomásbírásra nem volt szükség. Az előállított személyek szerepének tisztázásával egy külön kisebb csoport foglalkozott, akik vagy testi alkatuk, vagy egyéb oknál fogva a figyelőszolgálatra alkalmatlanok voltak. Ez a csoport végezte az ún. nyers munkát; az első kihallgatásokat, a szükségképp felmerülő szembesítéseket és veréseket. E csoport tagjai jelentéseket nem írtak, neveik a bíróságra kerülő ügyiratokban nem szerepeltek, így a bíróság létezésükről nem tudva, meg sem idézhette őket a tárgyalásra. Sokszor előfordult, hogy egyes megvert vádlottakat még a rendőrségen, amikor a bűnügyi osztályhoz kerültek, ott bántalmazásuk miatt feljelentést tettek. Ilyen esetekben vagy a bűnügyi osztály, vagy az ügyészség vizsgálatot rendelt el, melynek során a politika összes detektívjeit egy nagy szobába rendelve bevezették a panasztevőket, hogy mutassák meg, ki volt a bántalmazójuk. Nem tudok olyan esetről, hogy ilyen eljárás mellett valaki is felismerte volna bántalmazóját. Volt olyan eset is, mikor a vádlott név szerint jelentette fel bántalmazóját. Ilyen esetben hosszadalmas eljárás indult meg, s egy vagy két év eltelte után adott ki az ügyészség bizonyítékok hiányában megszüntető végzést. Én alacsony termetem és mozgékonyágom miatt a figyelő csoportban kerültem, s itt dolgoztam hosszú éveken át.

Úgy emlékszem, sorrendben a Vági-féle szervezkedés⁸⁷ adta a legtöbb munkát részünkre. Választásokra készült az ország, s a kormány a szociáldemokrata párt esélyeinek csökkentése miatt határozott úgy, hogy Vági (MSZMP) pártját indulni engedi.⁸⁸ Vági tehát legálisan kezdte meg a szervező munkát. A szervezkedés ijesztő mértéket öltött, s tisztán láttuk, hogy célja, illetve iránya egyenesen a III. Internacionálé. Az egész ügy kulisszatitkait ugyan nem ismerem, de a kapott utasításokból arra következtettünk, hogy a kormány likvidálni szeretné az ügyet. Amint én tudom, Hetényi és Hain Péter bizalmi emberei is azt jelentették, hogy az MSZMP tulajdonképpen a KMP céljait szolgálja, s a Hernád utcai párthelyiségben a KMP az úr. Erre vonatkozólag tárgyi bizonyítékunk nem volt. Meg kellett volna szereznünk tehát elsősorban a párt tagnévsorát, s ha lehet, bizalmas iratainak legalább egy részét. Hetényi és Hain Péter úgy döntöttek, hogy megismétlik a „berlini” vállalkozást, s betörés útján szerezzük be a szükséges dolgokat. Hain Péter egyik bizalmija útján a párthelyiség udvar felőli bejáratának kulcsát (vagy csak lenyomatát), majd egy vasárnap a kora esti órákban nagy apparátussal kivonultunk. Hain Péter a bizalmi emberével a Keleti pályaudvar indulási csarnokában találkozott. A bizalmi ott jelentette, hogy a párthelyiségben senki nem tartózkodik. Hain intézkedésére a kirendelt detektívek elfoglalták kijelölt helyeiket azzal az utasítással, hogy az esetleges párthelyiségbe igyekvő párttagot fel kell tartóztatni legalább addig, míg őt értesíthetik. Hain engem maga mellé vett, s megindultunk. Vállalkozásunk azonban nem sikerült, mert a kulcsot nem tudta Hain a lukba tenni. Ugyanis belülről be volt zárva, s kulcs benne volt. Rövidebb hallgatóság után megállapodtunk, hogy a helyiségben többen is tartózkodnak, beszédjükből pedig megértettük, hogy éjszakára sem hagyják őrizetlenül a helyiséget. Ilyen előzmények után úgy emlékszem, még a választások előtt, felsőbb parancsra a pártot feloszlatták, s a vezetőséget letartóztatták.⁸⁹ Többen ezek közül illegalitásba vonultak, megindult tehát a nagy hajsz a tisztviselők és a jelentősebb párttagok összeszedésére. Én feladatul kaptam, hogy Házi Ferencet⁹⁰ kerítsem elő. Házi – emlékezetem szerint – kisebb tisztségviselő volt a pártban, de személye azért volt fontos, mert a KMP megbízásából tevékenykedett a pártban. Hosszas keresés, nyomozás után megtaláltam Házit valahol a Dunántúlon egy kis faluban, ahol egy kovácsnál vállalt munkát. Úgy emlékszem, Házi levelet írt öccsének vagy más valakinek, s így árulta el tartózkodási helyét. Házi Lenkey Márton kollégámmal együtt hoztuk fel Pestre. Házi esetére azért emlékszem annyira élénken, mert ő később (évek után) bekerült hozzánk mint a KMP titkára. Az MSZMP még sokáig lekötötte időnket és munkaerőnket. Rengeteg figyelő munkát adott az egyes

kerületi és vidéki szervek likvidálása. Főként a rákoskeresztúri szervvel volt sok bajunk, ott jóval később nyomdát is találtunk.

Úgy emlékszem, ebben az időben kezdett hivatalomba járni Halbik László csendőr százados, a későbbi Hajnácskőy. Halbik akkor a szentendrei szárny parancsnoka volt, ott egy helyi jelentőségű kommunista jellegű szervezkedésről szerzett tudomást, feljött Pestre, s Hetényivel közölte megállapításait. Kérte egyúttal Hetényit, hogy adjon neki módot a kommunista ügyek nyomozásának tanulmányozására. Hetényi Hajnácskőy kívánságát teljesítette, s attól kezdve Hajnácskőy rendszeresen értesült, ha nyílt nyomozás indult meg nálunk, megjelent hivatalunkban és végig gibicelte az ügyeket, jegyzeteket készített magának. Láttuk rajta, hogy nem csupán a hatásköre alá esett területen óhajtja felhasználni szerzett tapasztalatit, valami egyéb cél érdekében folytatja tanulmányozását.

Vissza kell térnem még a Rákosi-ügyet megelőző időkre, hogy a Sztaron Sándor-ügyet⁹¹ ismertessem. Schweinitzert és Hain Pétert Hetényi gyakran küldte ki Ausztriába, hogy az ott tartózkodó magyar kommunistákról adatokat szerezzenek be. Különösen Hain Péter fordult meg gyakran Leobenben, a nagy osztrák ipari központban. Onnan hozta egy alkalommal vagy ő, vagy Schweinitzer a hírt, hogy a kommunisták egyik leobeni csoportja megbízott egy Sztaron nevű magyar kommunistát, hogy Horthy-kormányzó ellen merényletet kövessen el. Az értesülés szerint, ismert volt a merénylet ideje és színhelye. Emlékezetem szerint a Nemzeti Színház egy díszelőadására érkező kormányzót kellett volna még a színházba lépés előtt megölnie. A hír vételekor csak pár nap állott rendelkezésünkre, hogy a már Budapestre érkezett Sztaront felkutassuk. Sem keresztnév, sem egyéb személyi adat nem állott a rendelkezésünkre. Ellenben igen pontos személyleírást, főként ruhaleírást kaptunk, mely szerint Sztaron fekete bányászsapkát és zubbonyt hord. Kiírtuk a bejelentőhivatalban szereplő összes Sztaronokat. Ezeknek száma meghaladta a százat. Válogatás nélkül három csoportba osztottuk a lerazziázandó Sztaron lakásokat. Ennek megfelelően három razziázandó csoport alakult, kik autókon járták végig a lakásokat. Hain Péter találomra magához vette a lejárandó lakások egyik csoportját, s razziázó csoportjával, melynek rajtam kívül Mersits Gyula,⁹² s még egy kollega volt tagja, útnak indultunk. Az autóban, még mielőtt elindultunk, elővette a lakásokról készült jegyzéket, hogy valami úti rendet állítson össze. Ehhez azonban nem volt türelme, s idegesen rámutatott a lista közepe táján feljegyzett egy VIII. kerületben lévő lakásra, mondván a sofőrnek, hogy oda hajtson. (Az utca nevére és házsámra nem emlékszem.) A kérdéses ház közelében Hain és én kiszállottunk az autóból, s kicsengettük a házmestert. Csengetésünkre egy idősebb asszony nyitott kaput karvastagságú, fáklyaszerű világító rudat tartva a kezében. Faggatásomkor kijelentette, hogy a háznak Sztaron lakója nincs. Ellenben lakik ott egy özvegy, vagy elvált asszony, aki Sztaron-lány. Ennek az asszonynak a napokban egy rokona érkezett. S pár napig maradt nála, ezért nem is jelentette be magát. Amikor pedig a rokon ruházata után érdeklődtünk, meglepetve halljuk a jellegzetes bányászsapkát és zubbonyt. Ezek után a házmesternő segítségével felmentünk Sztaronék lakására. Eppen idejében fogtuk le a szobából a konyhába hálóingben rohanó (ugyanis mi még akkor a konyhában tartózkodtunk) Sztaron Sándort. Sztaron fogcsikorgatva, de mégis halálos nyugalommal csak annyit mondott: „Szerencsénk van az uraknak, hogy ma a konyhában vetkőztem le. Különben mindketten halottak lennének.” – s valóban az egyik konyhai széken heverő zubbony zsebében megtaláltam a csőre töltött revolvért. Sztaron előállítása után a főkapitányságon beismerte, hogy a kormányzót agyon akarta löni, mert őt tartja a magyar munkásság boldogulásának legfőbb akadályának. Ezen vallomását a bírósági tárgyaláson megismételte, kiegészítve azzal, ha büntetésének kitöltése után szabadul, minden igyekezetével azon lesz, hogy elhatározását végrehajtsa. Megjegyezni kívánom, hogy Sztaron Sándor minden testi, avagy lelki kényszer alkalmazása nélkül, önként tette meg beismerő vallomását. Sztaront az ügyben 7 évre ítélték, Hain Péter pedig detektív felügyelői címet kapott jutalmul. Úgy tudom, hogy Sztaron Sándor pár esztendei raboskodás után a fegyházban (talán Vácon) meghalt.

Hosszabb ideig tartott Hajnácskőy tanulmányozása, míg végre hallottuk, hogy a csendőrség nyomozóosztályt és kerületi székhelyenként nyomozó alosztályokat szervez, s, hogy e szervük területükön nemcsak bűnügyekben, de politikai ügyekben is

illetékesek. A csendőrségi nyomozó–alosztályok felállításával egyidejűleg eltűnt a Haincsoport előállítási könyve, s megszűntek Hajnácskóynak a politikai detektívcsoporthoz tett látogatásai. Megindult azonban a csendőrség és a rendőrség, helyesebben a csendőrségi nyomozóosztály és a budapesti főkapitányság politikai osztálya között egy ellenségeskedési folyamat, amely a továbbiakban mindig mélyült, heves jelenetekben robbant ki, s folytatódott éppen olyan gyűlölettel akkor is, mikor a két tulajdonképpeni ellenfél, Hetényi és Hajnácskóy már elkerültek a helyükről. Az ellenségeskedés ott kezdődött, hogy Hajnácskóy csendőrnnyomozóit beküldte a szocdem párt szervezeteibe, a szakszervezetekbe, s utasította őket, hogy ott tagként vetessék fel magukat, iparkodjanak a munkások, s azok vezetőinek bizalmát megnyerni, a pártélet minden megnyilatkozását figyelemmel kísérni, s azt jelenteni. Magát ezt a tényt rendben lévőnek lehetett volna tekinteni, ha a csendőrnnyomozók munkája csupán a tájékozódás és az államhatalom helyes tájékoztatása síkján maradtak volna. De nem így történt. A nyomozók szolgáltatott adatok nyomán, illetve alapján pergőtűszerűen futottak be a belügyminisztériumba, a vezérkari főnökségre⁹³ a csendőrnnyomozó osztály jelentései, melyekben a szocdem párt kebelén folyó kommunista szervezkedést, az egyes párt és szakszervezeti vezetők lázító beszédeit ismertették. E jelentések rendszerint lekerültek Hetényi osztályához, hogy az azokban foglaltakat a politikai osztály nyomozza le, állapítsa meg a tényállást, s azt jelentse felsőbb helyre. Sok esetben előfordult, hogy csendőri jelentésekben jelzett kommunista szervezkedésről megállapították, hogy azok a rendőrhatalomnál előzőleg bejelentett, s engedélyezett ismeretterjesztő előadásokkal azonosak, melyeken a politikai osztály kiküldött detektívje is megjelent, s az ott tapasztaltakat szabályszerűen jelentette is. Számtalan esetben megállapítottuk, hogy a csendőrségi jelentésben jelzett párt, vagy szakszervezeti vezető az állítólagos lázító beszéd tartásának idején nem tartózkodott Budapesten. Két ilyen esetre határozott emlékszem. Egyik esetben Spitalszkit,⁹⁴ a másik esetben Proppert⁹⁵ vádolták milyen lázító beszéd tartásával.

Hetényi erősebb volt, megtalálta a módját, hogy illetékes helyek érdem szerint értékeljék a csendőri jelentéseket. Ennek dacára nem szűntek meg a szocdem párt elleni áskálódások, melynek célja az volt, hogy a kormány oszlassa fel a pártot és a szakszervezeteket. Természetesen Hetényi iparkodott ott ahol lehetett, borsot törni a csendőrök orra alá. Legszebb eredményének tartotta, ha netán csendőri területen sikerült a politikai osztálynak egy működő illegális nyomdát lelepleznie. Ilyen eset volt a rákoskeresztúri nyomda lebukása.

Egy alkalommal Pintér nevű bizalmi emberünk, ki Körmeny körül egy határ menti faluban lakott, levelet írt Hain Péternek, hogy Wienből értesítést kapott, melyben utasították, hogy ott a KMP szervnél jelentkezzen. Kérte a levélben Haint, hogy sürgősen keresse fel őt falujában. Hain engem küldött ki. Pintér a vámőrök előtt ismert csempész volt, de ügyessége révén mindig sikerült a vámőröket félrevezetnie. Tudták a vámőrök Pintérről azt is, hogy a KMP-vel kapcsolatban áll. Elhatározták tehát, ha már csempészvonalon nem sikerült lebuktatása, lebuktatják a kommunista vonalon. Ezért nem csak Pintér falujában, hanem a környező falvak postahivatalaiban figyelték Pintér postáját, s azokat kézbesítés előtt átvizsgálták. Így történt, hogy egy napon Pintér táviratot kapott, melyben a következő állott: „Holnap érkezem, okvetlen várj!” Szerencsétlenségemre én érkeztem meg aznap hajnalban. A vámőrök a táviratról értesítést kaptak még előző nap, nagy apparátussal körülvették a kis falucskát, s Pintér lakásával szemben egy pajtában 5-6 tagú [csoport] helyezkedett el még az előző éj folyamán, s figyelték a házat. Én az állomásról Pintér falujába igyekezve a hajnali órákban összetalálkoztam a falu postájának küldöncével. Tőle pontos leírást kaptam Pintér házaról, így minden keresés nélkül a legnagyobb határozottsággal mentem be Pintéréhez. Pintérrel találkozáskor átmentünk a szomszédos kocsmába, ott a kocsmáros egyik lakószobájában elhelyezkedve kezdtünk volna a beszélgetéshez. Erre azonban sor nem került, mert a vámőrök rajtuk ütöttek. Pintér az ablakon át látva a vámőröket hirtelen a sötét szoba egyik sarkában lévő ágy alá bújt. A következő pillanatban már döngötték az ajtót, hogy nyissuk ki. Kinyitottam az ajtót, mire négy egyenruhás és egy civil vámőr rontott a szobába. Az egyenruhások engem szuronyaik közé fogtak, a civil pedig átvizsgálta a szobát. Megnézett az mindent, több ízben az ágy alá is nézett, sőt,

hosszú botjával az ágy alatt messzire tapogatózott, s kereste Pintért. Jó 10 percnyi keresés után fordult csak hozzám a civil azzal a kérdéssel, hogy „Hol van Pintér?” Én tagadtam, hogy Pintér kilétéről és hollétéről tudnék, de miután hosszú vita után láttam, hogy emberemet nem tudom megnyugtatni, igazoltam magam, mondván, hogy a budapesti rendőrség detektívje vagyok. Emberem rám kiáltott: „Nem igaz! Maga egy Bécsből érkezett kommunista vezér! Igazolmányai hamisak!” Ismét hosszabb vita, én négy féle igazolványt is mutattam, köztük a budapesti villamosokra szóló szabadjegyet, de ő csak kitartott amellett, hogy én Bécsből érkezett kommunista vagyok. Figyelmeztettem ésszerűtlen és erőszakos viselkedésének következményeire, azt ajánlottam, hogy telefonon hívjuk fel a budapesti főkapitányságot, ahol engem igazolni fognak. Láttam, hogy emberem mind bizonytalanabb, tanácstalanabb lesz. Hosszú rábeszéléssel végre rá tudtam venni, hogy Körmendre kísér[jen], mert ott volt a legközelebbi telefonállomás. A megállapodás után ismét hozzám fordult, s kérte, mondjam meg, hol van Pintér. Hívásomra Pintér előbújt az ágy alól, szemtelenül odaszólt a civilnek. „Tiszthelyettes Úr! Engem akar maga lebuktatni!?” A továbbiakban kértem a tiszthelyettest, hogy a feltűnést és botrányt elkerülve, igazolásomig tartsa Pintért őrizet alatt a kocsmában. Kérésemet teljesítve kocsira ültünk és Körmendre mentünk. Ott megtörtént leigazolásom. Visszatértem Pintérhez, kitől csak most tudtam meg, hogy előző nap rejtett értelmű táviratot kapott. A távirat értelme az volt, hogy Wienből a KMP szerve csomagot küld a Pintér falujával szomszédos osztrák faluba, oda Pintérnek át kell mennie, hogy a csomagot átvéve, azt Budapestre juttassa.

Már a körmendi igazoltatásom alkalmával a szombathelyi csendőrnnyomozó-
alosztály valamelyik tisztje és a vámőrtsízt között folytatott telefonbeszélgetésből határozottan megállapítottam, hogy Pintér a csendőröknek is dolgozik. Megkérdeztem tehát Pintért, hogy hogyan is áll a helyzet. Pintér kijelentette, hogy Hajnácskőy részére is dolgozik, mert igen jól megfizeti. Ez esetben azonban több esetben írt Hain Péternek, s mivel Hain nem jelentkezett, a csendőrökhöz fordult adataival. A csendőrök már tudnak a csomag érkezéséről is. Pintérnek aznap kellett átmennie a csomagért. Megvártam a csomag érkezését és azt én magam bontottam ki. Egy nagy hátizsákban több száz „Kommunista”, egy kocsonyás apparátus,⁹⁶ s egy zárt levél volt. A levélben 200 pengő volt mellékelve, s utasítás a csomag átadására vonatkozólag. A csomagot Pintérnek Budapesten a Szt. Domokos utca, s a liget sarkán, jelszavas találkán kellett átadnia. Pár példány „Kommunistát” magamhoz véve a legközelebbi vonattal hazautaztam. Pintérnek másnap kellett indulnia, hogy a csomagot leadja. A délutáni órákban érkeztem haza, s Hain Péterrel együtt mentünk Hetényi lakására jelenteni az esetet. Hetényi hallva, hogy Pintér a csendőröknek is dolgozik, úgy határozott, hogy lemond Pintér további szolgálatáról, de a csendőrök számára is lehetetlenné teszi. Elrendelte, hogy a legközelebbi vonattal utazzam vissza Pintér elé, s tőle a csomagot feltétlenül lopjam el. Segítségemre rendelte Gémes István kollégámat, kivel Győrig utaztam. Itt találkoztam vonaton azzal a vonattal [sic!], melyen Pintérnek is lennie kellett. Láttam, hogy Pintér Győrben leszállt a vonatról, s az étterembe ment. Én végigjártam a vagon, megállapítottam, hogy Pintért egy nyomozó és két egyenruhás csendőr kísérte. A nyomozó a szomszédos fülkében aludt, míg az egyenruhás csendőrök Pintérral egy fülkében tartózkodtak, s szintén aludtak. Leszállva a kocsiról megmutattam Gémesnek az ellopandó hátizsákot, figyelmeztetve, hogy a szomszédos fülkében egy csendőrnnyomozó is utazik. Én megkerestem Pintért és azt mondtam neki, hogy előző napon több barátommal találkoztam össze a vonaton, Győrben kiszálltunk, elszórakoztunk, s csak ma utazom haza. Rávettem, hogy üljön be hozzám a vonaton, mert beszélgetni szeretnék vele. Helyem ugyanis 5–6 vagonnal előbbre volt. Pintér beült hozzám, s Komáromig együtt utaztunk. Komáromban Pintér visszament vagonjába, s mindjárt utána a mozgásából láttam, hogy Gémes kollégámnak sikerült a csomagot észrevétlenül leemelnie. Mégsem sikerült egészen a terv, mert Gémeset, mint Ácstól gyalogolva Komáromba érkezett, a város határában a civil csendőrnnyomozó egyenruhás társaival felismerték (fel kellett ismerniük a nagy hátizsákról), de – lévén Komárom rendőri terület – nem tehettek mást, minthogy innen Budapestig már Gémes vitte a csomagot csendőri felügyelet mellett. Budapesten ismét Pintérhez került a hátizsák, ki azt most már rendőri és csendőri asszisztencia mellett vitte a találkahelyre, s adta át az ott megjelenő

rendőrségi bizalmi embernek. Nem tudom határozottan, de vagy Hartstein Iván,⁹⁷ vagy Weisz Henrik vette át Pintértől a hátizsákot.

Nem tudom, hogy az esetből keletkezett botrány miként simult el. Hallottam arról, hogy Hetényi és Hajnácskóy kegyetlenül összekaptak. Tény az, hogy a következőkben a csendőrök még erősebb gyűlölködéssel ártottak a politikai osztálynak ott, ahol azt tehették. Rendszeresen eljárak a [csendőr]nyomozók Budapesten [és] kiadva magukat detektíveknek, beleszaladtak olyan vonalakba, melyeket mi már figyelés alá vettünk és kiemelték embereket, kiknek hozzátartozói nálunk keresték a „detektívek” által előállítottakat. Ez a gyűlölködés nem szűnt meg a továbbiakban sem, végig kísértett a legutolsó időkig, s éppen olyan erős volt 1944–45-ben, mint akár Hetényi idejében. Végül is ők győztek.

Időrendi sorrendben talán a Szántó Zoltán-⁹⁸ vagy a Weisz György-ügy következett. Nem tudom. Egyik ügyben sem vettem aktívan részt. Tudom, hogy Weisz György ügy Hain Péter személyes ügye volt. Ő maga is kijárt figyelésekre, s ő maga fogta el az autón menekülni akaró Weisz Györgyöt. Valahol vidéken tartózkodtam, s az újságban olvastam Szántó Zoltán letartóztatásáról. Lehet, hogy ezen ügyeket már Oancz⁹⁹ adatszolgáltatásai eredményezték.

Tevékenyen részt vettem a Házy Mihály–Jolsvai ügyben.¹⁰⁰ Ez kétségtelen besúgás eredménye volt. A József téren lakó Jolsvai Vilmost kellett figyelés alá vennünk. Hain Péter annyit közölt velünk, figyelőkkel, hogy Jolsvai titkársági tag, addig kell őt figyelni, míg valamennyi kapcsolatát meg nem állapítjuk. Eléggé sokáig figyeltük Jolsvait, mikor egy vasárnap a kora délelőtti órákban lakásáról távozva a szoc.dem. pártnak a Reitter Ferenc utcai helyiségébe ment. Jó délig tartózkodott itt, majd innen többedmagával gyalogosan a villamos állomás felé mentek. Figyelésre igen alkalmatlan volt a terep, ezért csak igen távolról tudtunk követni a társaságot. Jolsvaiék a villamossínek mentén haladtak, s az egyik megállónál valamennyien felszállottak a város felé menő villamosra. A figyelők között volt Martinidesz Ödön detektív is, motorkerékpárjával együtt. Én Martinidesz motorkerékpárjára ültem, s a villamost melyen Jolsvaiék utaztak, jóval megelőztem. A Lehel téren leszálltam a motorkerékpárról, s ott az egyik kapualjból figyeltem a fejleményeket. Mikor a villamos a Lehel térre ért, Jolsvai a robogó villamosról leugorva a Lehel tér 3. vagy 5. számú kapujába tért be. Mivel a figyelés idején Hain Péter közölte velünk, hogy Jolsvainak a Lehel tér környékén lesz igen fontos találkája. Azonnal jelentettem telefonon az észlelteket Hainnak. Hain gépkocsin kijött és ketten felmentünk az I. emeletre egy szabónak a lakására, s ott találtuk a belső szobában Házy Mihályt, Jolsvai Vilmost, s még egy férfit, kinek nevére nem emlékszem. Határozottan emlékszem, hogy Hain nem véletlenül ment a ház I. emeletén lévő lakásba. Hírt kaphatott már előzőleg arról, hogy pontosan melyik lakásban lesz a találkozó. Úgy emlékszem, de nem tudom határozottan, hogy ezen ügy további nyomozásánál bukott le a nyomda is, melyet Hahn Elemér kezelte.

Talán ezekben az időkben kezdtek szerepet kapni [az] Ellenbogen és a Sebesfiúk.¹⁰¹ Roppant sok munkát adott nekünk mindkét família. Az Ellenbogen fiúk figyelése nem sok eredményre vezetett, mert Pált sohasem tudtuk rendszeresen lefigyelni, a többieknek pedig úgy gondolom, igen csekély szerepe lehetett az illegális mozgalomban. A Sebesfiúk felváltva gyakrabban kerültek be, de inkább a velük kapcsolatban állók, mint saját ügyetlenségük révén. Emlékszem, bekerült hozzánk Sebes László, aki mikor a rendőr a szobákon keresztül kihallgatásra kísérte, az egyik szoba nyitott ablakán át az utcára ugrott ki. Kórházba került, úgy tudom, komolyabb baja nem történt.

Nagyobb jelentőségű ügy volt a Házy Ferenc-féle ügy. Mi ugyanis figyelés alatt tartottunk egy a Damjanich u. 24. vagy 26. szám alatt lakó férfit, ki ott egy nővel együtt élt. Sem a férfi, sem a nő nevére már nem emlékszem. A férfi találkozott egy társával, kit később dr. Kovács Sándor detektív tartott figyelés alatt. A dr. Kovács figyelte férfi észrevette a figyelést, valahol Budán futásnak eredt, mikre dr. Kovács a járőrök segítségével elfogta. Kisült, hogy régi ismerősünk Házy Ferenc került a kezünkbe. Házy lebukásával természetesen elő kellett állítanunk az addig megállapított összes kapcsolatokat is, így bekerült a Damjanich utcában lakó férfi és nő is. A házkutatás anyaga itt magas funkcionáriust jelzett. Házy azonban nem akarta a lakását elárulni. Hosszas, nem erőszakos kérésekre (én beszéltem rá) végre bement, hogy – úgy

emlékszem – a Haris közben lakik. A házkutatás titkári anyagot eredményezett. Megértettük, hogy Házi miért akarta lakását elkonspirálni. Most aztán beszédesebb lett Házi. Tudtuk, hogy a párt akkor igen jól működő apparátussal rendelkezett, de a figyelés, sőt a nyílt nyomozás sem eredményezett olyan adatot, amelyen elindulva megtalálhattuk volna a nyomdai lakást. Hain elővette tehát Házit, beígérte neki, hogy szabadon fogja engedni, ha segítségünkre lesz a nyomda lebuktatásában. Házi hitt Hainnak, s végre is bement, hogy az apparátus közvetlen kapcsolata a Mérleg utcában lévő – úgy hiszem – takarmánykereskedés pénztárosa. Figyelés alá vettük (Temesi Béla és én) a pénztárost, aki még aznap, az ebédszüneti időben elvezetett bennünket a Hársfa utca egyik házában lévő nyomdalakásra. Este mentünk rá a Hársfa utcai laksásra, de csak a nyomda egyik felét találtuk itt, mert éppen költözködés alatt állott a nyomda. A másik felét valahol Budán találtuk meg.

Talán ezekben az időkben történtek a KIMSZ vonalon és az egyetemisták vonalán a sorozatos lebukások. Előbb a Fischl-ügy¹⁰² fejleményeként az Eötvös kollégium diákjainak szervezkedése került napvilágra, mely ügyben bukott le Stolte István¹⁰³ is. Nem sokkal később a Szél-Birki Ágnes-ügy¹⁰⁴ került feldolgozásra, mely ügyben egy illegálisan működő nyomda is került a rendőrség kezére. A nyomdát úgy emlékszem 2 testvér (talán Olt)¹⁰⁵ kezelte. A KIMSZ vezetőségének jó néhány tagja is rendőrségre került a Kmety utcában lakó, Z betűvel kezdődő fiatalember lebukásával. Kétségtelen, hogy ezen ügyekben besúgások alapján kezdtük meg a figyelő munkát, s minden esetben több hétig tartó figyelés útján állapítottuk meg a szervezkedésben résztvevő személyeket, s azok lakásait. Élénken emlékszem pl. Z. figyelésére, melyet magam végeztem. Z-ről Hain csak annyit közölte velem, hogy KIMSZ vezetőségi tag s, hogy jelentéseket küld a Wienben székelő „KÜB”-nek.¹⁰⁶ Hain azt is tudta, hogy Z. jelentéseit valamilyen vegyi szerrel írja, mely írás a meleg hatására láthatóvá válik. Feladatom tehát az volt, hogy Z. egy ilyen jelentését szerezzem be. Hosszadalmas figyelés után Z. néhány kapcsolatát is sikerült megállapítanom. Egy napon aztán, amikor Z. Kmety utcai lakásáról elindult, az Andrássy úton a MÁV igazgatósági épületénél lévő postaládikába egy nagyobb levelet dobott be. Z-t útjára engedtem (munkahelyét ismeretem), magam azonnal telefonáltam Hetényinek, s kértem intézkedését, hogy a postaláda kiürítésére egy külön küldöncöt küldessen ki. Én a ládához állva a ládát üríteni akaró rendes küldöncöt nem engedtem, hogy a ládát kiürítse, s mind addig vártam, míg a külön küldönc megérkezett, aki a ládát kiürítette, s a tartalmát a 62-es postahivatalba szállította. Én a küldönccel mentem a 62-es hivatalba, ott bizottság nyitotta ki a bürzsákot, s abban én azonnal felismertem a Z. által bedobott levelet. Az esetről a 62-esben jegyzőkönyvet vettek fel, majd kiadták nekem a kérdéses levelet, melyet én hivatalomba vittem. Hetényi, Hain Péter és én nyitottuk fel a levelet. Ártatlan tartalmú, ritka sorban írott levelet olvastunk, de amikor a papírt meleg vasalóval átvasaltuk, a sorok között olvasható vált a tulajdonképpeni jelentés, melyből a figyelésre és a nyomozásra újabb támpontokat kaptunk. Úgy emlékszem, hogy amint a meleg hatása megszűnt, az írás ismét láthatatlanná vált, s ezért a levelet most már akadálytalanul tovább engedték Wienbe.

Talán ebben az időben történt a Brünnből Budapestre érkezett, s a Ganz-Danubius hajógyárban elhelyezkedett, úgy emlékszem, Spiegel nevű mérnök lebukása, aki kapcsolatban állott a Vörösmarty utcában lévő egyik elektromos gyár Erdős¹⁰⁷ nevű mérnökével. Ez bár kisebb jelentőségű ügy volt, úgy emlékszem, nyomda is bukott le.

Ezekre az időkre nem emlékszem vissza tisztán, mert 1928 őszén kipattant a Rösner iskola botránya, a hamis érettségi bizonyítvány gyár. Én magam is érdekelve voltam az ügyben, mert bár kezemben volt a Rösner iskola előzetes igazolása, hogy a tanfolyam hallgatására jogosult vagyok és egyben a jelentkezésem tényét is igazolta, hogy ez alapon a katonai parancsnokságom tanulmányi szabadságot engedélyezzen, a vizsgálatnál kisült, hogy az érettségizettek anyakönyvébe helyettem mást vezettek be, olyant, aki nem is hallgatta a tanfolyamot. Így érettségi bizonyítványomat érvénytelenné nyilvánították. Ilyen csúnya botrányba kerülve elhatároztam, hogy a Rösner érettségi bizonyítványt megelőző tanulmányaim alapján gimnáziumi érettségit teszek, s a jogot is elvégzem. Szabályszerű kérvény alapján engedélyt kaptam, hogy a tisztviselő telepi reálgimnáziumban a VI. osztályból különbözeti vizsgát, majd a VII. és VIII. osztályból,

mint magántanuló vizsgát, utána érettségi vizsgát tehessek. Kértem Hetényit és Hain Pétert, hogy olyan beosztásban foglalkoztassanak, akiknek naponta csak 3 órát kellett hivatalban tölteniük, egyébként aktáikat intézték a városban. Nehéz, idegölő munka volt a hivatali munka ellátása mellett a rendszeres tanulás.

Kiestem ugyan a Hain-csoportbeli hajsza munkából, de komolyabb ügyeknél Hain Péter csak beosztott rövidebb-hosszabb ideig tartó figyelésekre is. Ez az állapot tartott 1930 júniusáig, mikor is a fent nevezett gimnáziumban érettségi vizsgát tettem.

Ebben az időben került át a bűnügyi osztálytól hozzánk Szélesi Jenő¹⁰⁸ detektív. Ő kezdte meg Rózsa Richárd.¹⁰⁹ majd Bárd Ármin¹¹⁰ figyelését. Mindkét ügyben jelentős számú előállítás történt. Bárd Ármint Szélesi anyyra megverte, hogy kórházba kellett szállítani. Hetényi ezért anyyra megharagudott Szélesire, hogy később, bár nem erre az esetre való utalással, de áthelyeztette a bűnügyi osztályhoz. Évek múltán aztán Malatinszky¹¹¹ rendőr főtanácsos közbenjárására aztán ismét visszavette.

Hosszadalmasan figyeltük a Keleti Károly utcában lakó egyik pártfunkcionáriust (KIMSZ), akire lakásadónője hívta fel a figyelmünket. A pártfunkcionárius holmiját távollétében átvizsgáltuk, s megállapítottuk, hogy fontosabb szereplőről van szó. A figyelés több kapcsolatának megállapítását eredményezte. Amikor pedig Hain Péter elhatározta az általános előállítást, ő maga is kijött a figyelésekre. A Keleti Károly utcában lakó fiatalember valahová az angyalföldi rétekre vitt ki bennünket, itt, miután többen összetalálkoztak, észrevették a figyelőket és szétfutottak. Talán 3, vagy 4 személyt fogtunk össze, köztük úgy emlékszem, az egyik Sebes fiút is. Lehet, hogy Rosner Jenő¹¹² első lebukása is ez ügy kapcsán történt.

Jelentős eredményt értünk el a kerületi sajtós figyelése révén. A kerületi sajtós figyelése révén fel tudtuk venni a központi sajtós figyelését is. A központi sajtóst figyelve vele együtt elfogtuk a nyomdászt is. Amikor a szétosztásra kerülő sajtóanyagot valahol a városligetben átadta a központi sajtósnak, mindkettőjüket előállítottuk a főkapitányságra. Itt kiderült, hogy a nyomdász azonos Sebes Györggyel, akiről már korábban megállapítottuk, hogy illegalitásban él. Sebes Györgynél találtunk egy kapu és egy lakáskulcsot, mellyel Sebes nem tudott, illetve nem akart elszámolni. Kipróbáltuk még aznap este [és kiderült], hogy a nála talált kulcsok nem a legális lakásához tartozó kulcsok. Ilyen megállapítások után elővettük Sebest, s faggattuk, hogy illegális lakásának helyét mondja meg. Határozottan tudtuk, hogy Sebes a nyomdász és, hogy a nyomda helyét akarja elkonspirálni. Sebes Györgyöt az éjjeli órákban is faggattuk, megvertük, de a nyomda helyét ennek dacára sem árulta el.

Másnap reggel Sebes György kihallgatásra jelentkezett Hain Péternél, s minden kérdés nélkül elmondta, hogy valóban ő a nyomdász és, hogy a nyomdai lakás a Rózsa utcában (a házsámra már nem emlékszem) van. Kérdésünkre, hogy miért lett ennyire közlékeny, mosolyogva kijelentette, hogy a nővel, akivel együtt lakott a nyomdai lakásban, mint férj és feleség, megállapodtak abban, amennyiben az előző esti illegális találkájáról este 9 óráig nem térne haza, (este 8 órakor adat át a sajtóanyagot), úgy ő lebukott, a nő tehát azonnal csomagolja össze az apparátust, s azzal együtt meneküljön. Mosolyogva közölte velünk azt is, hogy a nőt egyébként nem ismeri, pártvonalon kapcsolták vele össze, kilétét nem tudja. Hain Péterrel együtt mentem ki a Rózsa utcai lakásra, ott azonban már csak a nyomda visszamaradt nyomait találtuk. A házmaster, kérdéseinkre kijelentette, hogy a lakásban lakó fiatalasszony férje előző este vidékre utazott, a fiatalasszony pedig este 9 óra után leszaladt hozzá és kérte őt, hogy sürgősen egy taxit hozasson a részére, mert táviratot kapott vidékről, hogy anyja haldoklik, s neki hozzá kell utaznia. A házmaster el is ment taxiért. Mire a taxi visszaért a fiatalasszony már becsomagolt. A csomagokat ő segítette a taxira vinni. Ezen megállapítások után Hain Péter visszatért hivatalába, engem visszahagyott a helyszínen, utasítva, hogy az illegális [munkában részt vállaló] házaspár életmódjára vonatkozólag adatokat gyűjtsék.

A házmasteret vettem alaposabb faggatás alá. Érdeklődtem, hogy a házaspár hol, melyik üzletekben szerezte be szükségleteit. A házmaster a vele való hosszas beszélgetésem során elmondta, hogy pár héttel előbb a környéken lakó két hölgy, akiket az utcán több alkalommal látott egy nagy kutyával sétálgatni, bementek hozzá és egy lány után érdeklődtek, akit a házba láttak bemenni, de kijönni nem láttak. A lány nevét is közölték a házmasterrel, de azt időközben már elfelejtette. A házmaster közölte a két

hölgyel, hogy ilyen nevű lány a házban nem lakik, megmutatta a lakók névjegyzékét is. A két hölgy ezek után még jó ideig a házban maradt hangoztatva, hogy a keresett lánynak még a házban kell lennie, mert kimenni nem látták. Majd nem éppen megnyugodva de eltávoztak.

En ezen adatok birtokában végigjártam a környék üzleteit, érdeklődve a kutyát sétáltató hölgyek után. Az egyik hentesüzletben leírásom után ráismertek a hölgyekre, mert a kutya részére ott szoktak vásárolni hulladék-húsokat. Közölték velem a hölgyek lakását. Felmentem hozzájuk, [ahol] érdeklődésemre elmondták, hogy az I. emeleti lakásuk ablakából látták unokahúgukat, Kolozs Mártát¹¹³ kis kézikosárral a Rózsa utcai ház felé menni. Leszaladtak utána, de csak annyit láttak, hogy az unokahúguknak vélt nő a kérdéses házba bement. Miután úgy tudták, hogy Márta külföldön van, s most a házmeister válaszai sem voltak kielégítőek, erős hasonlatosságra gondoltak és napirendre tértek a dolog felett.

En a Rózsa utcából egyenesen Kolozs Márta legális lakására (Dohány u.) mentem, ott anyjával beszéltem. Anyja válaszai igen zavarosak voltak. Csak annyit tudott, hogy Márta külföldön van, de, hogy hol és kinél, erre vonatkozólag nem tudott választ adni. Levelet sem tudott lányától felmutatni. Kolozsnén tisztán felismertem a konspiratív viselkedést, ezért onnan telefonon jelentést tettem megállapításaimról Hain Péternek, segítségét kértem, s a lakásban házkutatást tartottunk. Eléggé erősen kompromittáló anyag került elő a házkutatás során, amiből minden kétséget kizárólag megállapítást nyert, hogy Kolozs Márta részese az illegális mozgalomnak. Kezünkbe került Márta jegyzetkönyvecskéje is, melyben, ha jól emlékszem, szerepelt Tömpe András¹¹⁴ neve is. A továbbiakban figyeltettük Kolozsék telefonját is, s lehet, hogy ezen az úton került a sor Tömpe András és még néhány társa előállítására. (Lehet azonban, hogy tévedek, s Tömpe András talán nem is ezen ügygel kapcsolatban bukott le.) Eléggé számos előállítás történt a továbbiakban, csak Kolozs Márta nem került elő. Most már valóban külföldre utazott, honnan csak évek múlva került vissza, amikor is Sombor Kolozs Márta személyével kapcsolatban nem óhajtott „ügyet” csinálni, s így megúszta a dolgot egyszerű rendőri felügyelet alá helyezéssel.

Az illegális mozgalom elleni munkának új fejezete indult meg a dr. Weil Dezső-Pikler ügy¹¹⁵ kapcsán. Hosszas figyelés után ugyanis, amikor dr. Weil Dezső röntgen orvos és Pikler lebuktak, Weil lakásán a parkett alatt találtuk meg az illegális anyagot. Pénzt, iratokat, katonakönyveket, stb. Piklerről a nyílt nyomozás során megállapítást nyert, hogy futárszolgálatot teljesített, de erre vonatkozó tárgyi bizonyíték a lakásán tartott házkutatás során nem került kezünkbe. Amikor pedig az ügyben előállítottakat átadtuk az ügyészségnek – ha jól emlékszem ítélethozatal után – azt hallottuk, hogy a „Def”¹¹⁶ foglalkozik nevezettekkel.

Hajnácskőyt ugyanis időközben a csendőri nyomozóelosztálytól áthelyezték a def-hez, s ő irányította oda az ügyet. Hajnácskőy azután felhívta telefonon Hain Pétert, s kérte, hogy a def-nél lévő hivatalos helyiségében látogassa meg. Hain Péter engem is magával vitt a Hadikba.¹¹⁷ Itt Hajnácskőy azzal fogadott bennünket, hogy egy kis oktatásra hívott meg, hogy a jövőben ne csináljunk olyan fuser-munkát, aminőt a Weil ügyben produkáltunk. Gúnyolódott velünk, majd aztán rátért a tárgyra. Elővette Pikler egyik bőröndjét, annak a 4 közül 2 fenékcsavarját lecsavarta, s a fenék lemezt kiemelte. A bőröndnek dupla fenéklapja volt, s a két fenéklap között hevert a még le nem kézbesített futárposta anyaga. A továbbiakban aztán Hajnácskőy most már őszintén kijelentette, hogy azért túlságosan ne szégyenkezzünk, mert dacára, hogy Pikler a Hadikban történt kihallgatása során beismerte, hogy a futárposta a lakásán lévő egyik dupla fenékű bőröndjében van elrejtve, a dacára annak, hogy ő maga ment újabb házkutatásra, s kereste a dupla fenékű bőröndöt, mégsem találta meg. Bevitte hát a lakáson talált összes bőröndöt a Hadikba és ott Pikler, maga vette elő a futárposta anyagát.

Ugyanígy a Hadikba került Földes Pál¹¹⁸ is. Hain Péter közölte velünk, hogy bizalmas értesülése szerint (Oancztól tudta), az illegális mozgalomban részt vesz egy gyárigazgató is, de annak sem illegális munkaterületét, sem kapcsolatait nem tudja. Ezért felhívta a figyelőket a fokozott éberségre. Szélesi Jenő kollégám figyelt valakit, akinek egyik kapcsolatát továbbfigyelve, azt a csepeli Weisz Manfréd textilgyár kapuján

látta bemenni. A portáshoz sietve megkérdezte, hogy nem-e a község orvosa ment be a kapun, mert ő arra vár. A portás azt mondta, hogy nem orvos volt az, aki bement, hanem a gyár egyik igazgatója, Földes Pál volt az. Így tudtuk meg, hogy ki az a gyárigazgató, aki az illegális munkában dolgozik. A figyelés természetesen tovább tartott. Pár nappal később figyelésem során (én egy másik személyt figyeltem), a Ráday utcában összetalálkoztam Szélesi Jenővel, aki Földes Pál nyomában volt. A két megfigyelt személy összetalálkozott, majd beültek egy kávémérésbe. Kívülről láttuk, hogy Földes iratokat, térképet vesz elő, s hosszasan magyaráz társának. Telefonon jelentettük megállapításainkat Hainnak, aki kijött hozzánk és rövid tanakodás után úgy döntött, hogy rámegyünk a tanácskozókra. Bementünk a kávémérésbe, ahonnan Földest és társát előállítottuk a főkapitányságra, majd mindkét lakáson házkutatást tartottunk. Földes lakására Hain Péter is velünk jött, ő maga tartotta a házkutatást. A gyár területén lévő kis villában volt Földes lakása, ahol egy nővel lakott együtt. Meglepő eredménye volt a házkutatásnak. Nagy mennyiségű illegális sajtó, utasítások, feljegyzések, s nyomdai kellékek kerültek elő. Amikor Földesre vonatkozólag igazgatótársát kikérdeztük, az kijelentette, hogy álmában sem gondolta volna elképzelni, annak illegális tevékenységét. Határozottan kijelentette, hogy Földes az ország egyik legképzettebb vegyész-mérnöke.

Földes, kikérdezése során kijelentette, hogy csak a kezünkben lévő anyagra és a vele együtt előállítottakra vonatkozólag hajlandó vallani, azt is csak addig a határig, amíg másnak a rendőrség kezében még nem lévő személyeknek vallomásával nem árt. Ezen elhatározása mellett kitartott végleg annak ellenére, hogy megverték. Tudom róla, hogy a def.-nél is elővették, de az ott elért eredményről nem tudok. Tudom azt is, hogy hónapok múlva jelentkezett az ügyésznél, s ott vallomást tett Oancz ellen, ismertette annak pontos illegális szerepét.

Jóval ezen időket megelőzően zajlottak le dr. Sándor Pál,¹¹⁹ dr. Schönstein¹²⁰ (talán László) és társai ellen a figyelések és nyomozások. Nevezetteket az illegális párt legálisan élő és dolgozó propaganda szerveként kerültek gyanúba – nem ok nélkül. Kétségtelen voltak kapcsolataik az illegális párthoz, de ezt bizonyítani nem tudtuk. Az ügyészség is csak 1-2 cikküket inkrimálta, s emelt ellenük vádat. Ha jól emlékszem velük kapcsolatos figyeltük, illetve akartuk figyelni, az akkor talán már illegalitásban élő Tamás Aladárt,¹²¹ akiről Hain valahonnan annyit megtudott, hogy a 62-es postahivatal körüti oldalán kifüggesztett repülő-postaládába levelet kell bedobnia. Hetekig figyeltük a postaládát, de nem emlékszem, hogy valamelyest eredményt értünk volna el. Dr. Sándor és dr. Schönstein a továbbiakban többször kerültek preventív előállításra.

A biatorbágyi vasúti híd felrobbantása adott a továbbiakban hivatalunknak sok munkát. Én magam az ügyben nem dolgoztam, mert a kormányzó kenderesi és gödöllői tartózkodásának időtartamára személybiztonsági szolgálatra (4 hónapon át) a kormányzósági detektív-kirendeltséghez vezényeltem. Hallomásból (detektív kollégáim révén) tudom, hogy a tettes néhány sor írást hagyott a helyszínen, melyben cselekményének kommunista jelleget adott. Ilyen irányban indult meg tehát a nyomozás is. Csak később terelődött a gyanú Matuskára,¹²² aki ugyan a helyszínen a detektívek kezébe került, s eléggé gyanúsán viselkedett, de mert akkor dr. Kovács Sándor detektív, aki őt személyesen ismerte igazolta – figyelmen kívül hagyták és elbocsátották. Úgy gondolom, hogy a továbbiakban Hain Pétert küldte ki Hetényi Wienben Matuskára vonatkozóan adatokat gyűjteni. De Hain Wienből telefonon tett jelentésében Matuskát gyanún felül állónak jelezte. Hetényi ekkor Sombort küldte Wienbe, aki ott elegendő terhelő adat beszerzése után, a rendőr-igazgatóságon teljes és részletes beismerő vallomásra bírta Matuskát. A biatorbágyi merénylet szolgáltatta a közvetlen okot, hogy a kormány bizonyos bűncselekményekre statáriumot hirdessen ki. Így statáriális eljárás alá vonta az 1921. III. tc-ben megállapított bűncselekményt tetteseit, amennyiben azok a szervezkedésben vezető szerepet töltöttek be.

Úgy emlékszem, már Gömbös volt a miniszterelnök, amikor egy ügy kapcsán előállították Hoffmann Ottót.¹²³ Emlékezetem szerint Hoffmann Ottóról Hain Péter tudta, hogy magasabb pártfunkcionárius, s ezért, mielőtt más foglalkozott volna vele, ő maga akarta első ízben kihallgatni. Ezért Hoffmann szobájába vitette, s ott kezdte meg kihallgatását. Hoffmann azonban a hozzá feltett első kérdésekre hirtelen elhatározással a

kettős ablakon át az utcára vetette magát oly ügyesen, hogy teste az ablak ráámóját sem érte. A körülmény tisztán megállapítható volt a két ráma szegélyén maradt üvegszilánkok helyzetéből. Ezen esettel kapcsolatban az a hír terjedt el, hogy a politikai osztályon a kommunistákat az utca kövezetére dobálják ki. Még maga Gömbös is így gondolkodhatott, mert egy alkalommal, amikor Rómába utazott, s vele együtt Hain Péter és én is kocsijában tartózkodtunk, Haint magához hívatta, s részletesen elmondatta vele Hoffmann ugrásának körülményeit. Amikor pedig Hain részletesen elmondta a történeteket, Gömbös azt nem hitte el, s biztatta Haint, hogy neki nyugodtan bevallhatja, hogy Hoffmannat erőszakosan dobták ki az ablakon.

A statárium kihirdetését követően (talán 1932 júliusában), került hivatalunkhoz előállításra Sallai,¹²⁴ Fürst¹²⁵ és talán Karikás.¹²⁶ Én magam ez ügyben nem dolgoztam, mert vidéken tartózkodtam, s csak a statáriális tárgyalás napján tértem vissza hivatalomba. Úgy emlékszem, Temesi Béla kollégám mondta el nekem az ügy részleteit. Így hallomásból tudom, hogy egy névtelen levél hívta fel a rendőrség figyelmét az Orczy út egy házára. A névtelen levél [ügyében] Temesi kapott megbízást puhatolásra. Temesi állapította meg a lakást, melyet a párt bérelt és használt fel az illegális munkában. A detektívek aztán beültek a lakásba és az oda befutókat előállították. Így került a rendőrségre Sallai, Fürst és Karikás is. Az ügy további nyomozása során került elő a nyomda is, melyet talán éppen Sallai kezelt Krausz Terézszel együtt. Homályosan emlékszem, hogy Temesi arról is beszélt nekem, hogy Sallai már megelőzően is kezelte hosszabb időn át a párt illegális nyomdáját, majd leváltották, mert Sallainak munkaterülete egyébként külföldön volt. Alkalmos ember hiányában most ismét Sallait küldték Budapestre, hogy ideiglenesen kezelje a nyomdát. Sallaiék ügye statáriális bíróság elé került, ahol Sallait és Fürstöt halálra ítélték, Karikás ügyét pedig a rendes bírósághoz utalták. Sallait és Fürstöt még aznap kivégezték.

A nyomdából bekerült anyag között Hain Péter talált egy rejtjeles írást (tört számok). A kivégzés után pár nappal sikerült a rejtjeles írás kulcsát is megtalálnia, az ugyancsak a nyomdából bekerült könyvek között. A rejtjeles írásból aztán megállapítottuk, hogy Sallai és Fürst egyik védője, dr. Molnár René¹²⁷ ügyvéd is tevőleges részese az illegális mozgalomnak. Hain rögtön utasított bennünket, hogy Molnár Renét állítsuk elő. Erre azonban sor már nem került, mert Molnár René érkezésünk előtt ½ órával előbb lakásáról eltávozott, s oda többé vissza nem tért. Mint később megállapítottuk, sikerült kijutnia Moszkvába.

Ebben az időben történt, hogy Hain Rákospalotára küldött ki bennünket, hogy ott néhány fiatalember mozgását figyeljük meg. Figyelmeztetett bennünket, hogy adatai szerint ott egy illegális nyomdának kell működnie, tehát óvatosak legyünk. Figyeléseink során láttuk, hogy a megfigyelt emberek nyilvánvalóan apparátus vonalon dolgoznak. Eljutottuk egy városzéli magányosan álló házhoz, ahová egyik megfigyelt nyilvánvalóan az előzőleg illegális találkán átvett stencil-féle kis csomagot vitt be. Nyomdát sejtve a házban, telefonon jelentettem az esetet Hainnak, mire ő kijött, s velem együtt a házba ment. Itt két Rákoszentmihályról származó testvért találtunk, kik valóban az illegális nyomdát kezelték. Előkerült természetesen a nyomda is. Hain az egyik detektívet a lakásban hagyva utasított, hogy a testvérek egyikét én vezessem a háztól mintegy 500 méterre hagyott autóig, a másikat pedig ő maga vezette. Én az egyik utcába, amikor befordultam hátranézve még láttam, amint Hain az egyik előállítandót karjánál fogva vezetni mögöttem mintegy 100 méterrel. Majd amikor az autóhoz értem és Hain hosszabb idő eltelte után sem ért még az autóhoz, az őrizettest a rendőrsofőrre bízva visszamentem a nyomdalakásig. Ott az otthagytott kolléga csak annyit tudott mondani, hogy Hain már elvitte az előállítandót, s azóta vissza nem tért. Rendkívüli eseményt sejtve, a várost szegélyező szántóföldre mentem, s az ott dolgozó földművesektől érdeklődtem, Hainék után. Ezek aztán elmondták, hogy láttak egy szántóföldeken rohanó fiatalembert, akit egy jól megtermett, kövérebb férfi üldöz, s kiáltott, hogy álljon meg. Látták, hogy a menekülő eldobta felső kabátját, s könnyed futással nagy előnyre tesz szert üldözőjével szemben. Hallották azt is, hogy az üldöző revolverrel a menekülő után lőtt, de nem talált. Megfigyelték azt is, hogy a menekülő mind nagyobb előnyre tett szert, az üldöző azonban továbbra is futott utána. Én még hosszabb ideig vártam, miután azonban Hain nem jelentkezett, az őrizetemben lévő embert az autón hivatalunkhoz

előállítottam. Hain csak hosszú órák múlva került elő, s elmondta, hogy amint a város széléhez értek, embere kiszakította magát kezéből, s a szántóföldeken át megszökött. Elmondta azt is, hogy ijesztésül lőtt a levegőbe, de a menekülő nem állt meg. Sokáig kerestük a megszökött nyomdászt, de nem került elő.

Ezekben az időkben a KMP aktivitása alábbhagyott, mind kevesebb életjelenséget adott magáról, az utcai tüntetések megszűntek, sajtójuk is igen gyéren dolgozott. Csak ritkán jelentek meg, illetve kerültek kezünkbe illegális röpiratok és egyéb sajtótermékek. Nyilvánvalóan spórolni akartak embereikkel, s a szervezkedés, tag- és szimpatizánsgyűjtés óvatosabb módját határozták el. Hain Péter adatokat kapott arról, hogy a KMP a jövőben az SZDP és a szakszervezetek keretén belül fogja szervező munkáját végezni.

Ebben az időben én kikapcsolódtam a csoport tulajdonképpeni munkájából, mert egyéb beosztásban foglalkoztattak. Ekkor indultak meg ugyanis a komoly diplomáciai tárgyalások Német- és Olaszországgal, valamint Ausztriával. A gyakori miniszterelnöki, külügyminiszteri utazások alkalmával, valamint a hozzánk látogató külföldi miniszteri utazások alkalmával, engem személybiztosítási szolgálatra rendszeresen vezényeltek, együtt utaztam eleinte csak Hain Péterrel, majd később dr. Hivessy Jenő, Gémes István és Lábod Gyula kollégámmal. E beosztásomból csak ritkán, egyes esetek figyelésére alkalmazott Hain a rendes csoportmunkára.

Ilyen eset volt a telefonfülkéket robbantó Schiesz József¹²⁸ figyelése. Schiesz József ügyében Hain bizalmi ember adatai alapján indította meg a felderítő munkát. Határozottan emlékszem, hogy a bizalmi emberrel Sasvári István¹²⁹ detektív tárgyalt rendszeresen, s mi Sasvári útján kapott adatok alapján vettük fel a figyelőmunkát. Figyeléseink során jutottuk el, úgy emlékszem a Szondi utcában lakó Schiesz Józsefhez. Megjegyzem, hogy a figyelő szolgálatunk tartama alatt történt újabb, az Andrássy út, majd a Rákóczi út egy-egy házának kapualjában robbantó merénylet. Amikor Schiesz József előállítására került sor, ő természetesen tagadott, de másnap, a nappali fénynél tartott alaposabb házkutatás alkalmával a pincében már találoztunk a primitív pokolgépek elkészítésének nyomaival. A pince egyik sarkában 3 nagyobb pléhdobozt találoztunk egymás mellé állítva, s megállapítható volt, hogy egy negyedik doboz is állt a 3 mellett, s azt csak a közelmúltban vehették onnan el. Schiesz lakásán pedig a villanycsillár díszüvegrudacskái közül néhány hiányzott. Ugyanakkor pedig a robbantások színhelyén tartott helyszíni szemlén a pokolgép alkatrészei között (nem robbant fel) talált a bizottság egy a Schiesz pincéjében lévő dobozokhoz hasonló pléhdobozt, s egy üvegrudat. A robbantás helyszínén talált pléhdobozt elvittük Schiesz pincéjébe, s ott az beillett a 3 doboz mellett észlelt nyomba. Az üvegrudacskáról is minden kétséget kizáróan megállapítottuk, hogy azt Schiesz szobájában lévő csillárról szerelték le. Amikor pedig a bizonyítékokat Schiesz József elé tártuk, töredelmesen beismerte, hogy mind a négy merényletet ő tervezte ki, a pokolgépeket egy társával együtt készítették el, melyeket aztán mind a négy helyen ő maga helyezett el. Schiesz József ugyan kommunistának vallotta magát, de a nyomozás folyamán emlékezetem szerint nem merült fel semmiféle adat arra vonatkozóan, hogy Schiesz a robbantásokat pártmegbízás alapján tette. Ő maga sem vallotta ezt. Úgy emlékszem, hogy Schiesz József e cselekményeinek indító okaira a nyomozás a továbbiakban nem derített fényt.

A kommunista fronton észlelt szélcsenddel egyidőben kezdtek mozgolódni a nyilasok. A jobboldali illegális mozgalmakkal a politikai osztály egy detektív csoportja foglalkozott, a Rétlaki-csoport. Ebben az időben kezdte Hetényi a csoportot erősíteni. Első komoly megmozdulásuk talán, az Abbázia kávéházi botrány volt, ezt követte a szocdem párhelyiségek megrohanása, verekedések kezdeményezése. Kémeri Nagy Imre¹³⁰ igen gyakran került be hozzánk, mint előállított, de komolyabb baja nem lett. Bár Hetényi határozottan nagy igyekezettel iparkodott csírájában elfojtani a jobboldali illegális törekvéseket, azok azonban mind nagyobb merészséggel és erőszakossággal adtak magukról életjelet. Hetényit e munkájában teljes készséggel segítette Sombor. Amint én láttam a dolgokat, itt került szembe Hain Hetényivel és Somborral. Persze az ellentét nem volt nyílt, mert Hetényiék nem is sejtették, hogy Hain a jobboldal elleni munkájukban nem ért velük együtt. Hain ebben az időben kezdett orientálódni a katonatisztek felé, kereste azok társaságát, majd összebarátkozott Hubayval.¹³¹

Ebben az időben történt, hogy a baloldali érzelmű munkásifjúság válaszul a többszöri provokációra ellátogatott a nyilasok Tompa utcai párthelyiségébe, a bent tartózkodókat megverték, a berendezési tárgyakat összetörték, majd szétszéledtek. Ha jól emlékszem, csupán egy fiatal munkást ejtettek foglyul a nyilasok, akit aztán átadtak a rendőröknek. A verekedés nyomán megindult nyomozást a foglyul ejtett előállított vallomása nem terelte a helyes irányba. Határozottan emlékszem, hogy Hetényi bizalmi embere (Szántó, aki egyébként Nagy István néven élt),¹³² hozott adatokat arról, hogy a Tompa utcai verekedés a Dob u. 90-ből indult ki és, hogy azt dr. Ságvári Endre¹³³ szervezte meg. A bizalmi ember további adatai alapján mentünk be határozott időben a Dob u. 90-be, ahol együtt találtuk az ifjúságot. Emlékezetem szerint valamennyit előállítottuk a főkapitányságra, s ott megállapítva a Tompa utcai látogatók névsorát, azokat őrizetbe vettük, a többit elbocsátottuk.

A következő időkből a baloldali front teljesen csendes lett, a Hain csoport munkája inkább csak ellenőrző jellegű lett. A szocdem pártcsoportokban tartott ismeretterjesztő előadások, főként az ifik részére rendezett ilyen összejövetelek ellenőrzése adta munkánk java részét. Igen sok felesleges munkát adott ismét a csendőrség az ő szocdem ellenes helyzetjelentésével. E jelentésekben igen sokszor helyt nem álló adatok szerepeltek azzal a céllal, hogy a szocdem pártot és szakszervezeteket a kormány oszlassa fel.

Annál élénkebb volt a jobboldal. Illegális röpirataik sűrűn jelentek meg, de mivel a konspirációhoz nem sokat értettek, napokon belül kerültek be a főkapitányságra a röplapok szerkesztői, készítői, stb. Hetényi és Sombor kérlelhetetlen eréllyel küzdött a szélsőséges áramlattal szemben. Nem voltak hajlandók nemzeti megmozdulást látni az illegális törekvésekben, ahol azok jelentkeztek, lesújtottak rájuk.

Én ebben az időben már láttam, hogy Hain szimpatizál egyes jobboldali vezetőkkel, s nem jó szemmel nézi az esetenként történt tömeges jobboldali előállításokat. Többször megjegyezte: „Kár ezeket a jó magyar embereket meghurcolni.” Láttam, hogy rendszeresen olvassa a nyilasok lapját, s különösen feleségével szívesen beszélget a nyilas ügyekről. Úgy vettem észre, hogy felesége tájékozottabb a nyilas berkekben, mint férje.

Én ebben az időben egyetemi tanulmányaim végén jártam, a szigorlatok előtt álltam, s mert reszortunkban amúgy sem sok munka akadt, kikapcsolódtam ismét a csoport munkájából. 1936 júniusában fejeztem be az egyetemi tanulmányaimat, amikor is a pécsi egyetemen az államtudományok doktorává avattak.

[ÁBTL 4.1 A-795 4-24. Géppel írt tisztázat. A szövegben található nevek aláhúzással szerepelnek.]

¹ Lásd többek között: Hollós Ervin *Rendőrség, csendőrség Vkf/2*. Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1971.; Kovács Zoltán András: Csendőrsors Magyarországon 1945 után. In *Katonai perek a kommunista diktatúra időszakában 1945–1958. Tanulmányok a fegyveres testületek tagjai elleni megtorlásokról a hidegháború kezdeti időszakában*. Szerk.: Okváth Imre. Budapest, 2001, Történeti Hivatal, 103–140.; Uő: *Szálasi-kormány belügyminisztériuma*. Máriabesenyő–Gödöllő, 2009, Attraktor Kiadó, 142–160.; Haraszi György: Vallomások a túlélésért. In *Vallomások a holtak házából. Ujszászy István vezérőrnagynak a 2. vkf. osztály és az Államvédelmi Központ vezetőjének az ÁVH fogságban írott feljegyzései*. Szerk.: Haraszi György. Budapest, 2007, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára – Corvina Kiadó, 9–71.; Kovács Tamás: Az ellenforradalmi rendszer politikai rendészetének genezise 1919–1921. *Múltunk*, 2009. 2. sz. 64–92.; Uő: *Rendőrségi célkeresztben a szélsőjobb Dr. Sombor-Schweinitzer József feljegyzése a szélsőjobboldali mozgalmakról, 1932–1943*. Budapest, 2009, Gondolat Kiadó.

² A visszaemlékezést felhasználták, többek közt a háború utáni népbíróági perekben, az egykori politikai detektívek és csendőrnnyomozók ellen, valamint Demény Pál ügyében is. Vö. Demény: „*A párt foglya voltam*”. Budapest, 1988, Medvetánc, 176–177. Az önvallomás felhasználása kimutatható a Rajk-perben és az 50-es években lezajlott ún. munkásmozgalmi büntetőeljárásokban. Vö. ÁBTL 3.1.9 V-142732 (Stolte István), V-143387 (Szakasits Árpád), V-150240/1–2 (Gács László). Az államvédelem a feljegyzést hasznosította továbbá, az 1950-es évek végén lefolytatott csendőr és rendőrperekben is. Vö. ÁBTL 4.1 A-1098/1. (Dokumentumok a volt m. kir. rendőrtisztek és detektívekről a kommunistaellenes nyomozásokról II. kötet) 117–118/a.

³ A kézzel írt visszaemlékezés ÁBTL 4.1 A-417 jelzet alatt található.

⁴ Vö. Varga Krisztián: Az 1945 előtti politikai rendőrség Wayand Tibor detektívfelügyelő önvallomásában. *Betekintő*, 2009/1. <http://www.betekinto.hu/Default.aspx?cikkId=107> (Utolsó letöltés: 2010. 02. 15.)

⁵ Lásd Demény Pál elleni büntetőeljárásban játszott szerepét. Vö: Demény: „*A párt foglya voltam*”. i. m. 176–177

⁶ Wayand Tibor vizsgálati anyagát lásd: ÁBTL 3.1.9 V-135778. Wayandról bővebben: Varga: i. m.

⁷ Varga Krisztián i. m.

⁸ A szövegben minden nevet, vagy fontosnak vélt eseményt az államvédelem aláhúzott, illetve megjelölt.

⁹ A Wayand Tibor ügyében keletkezett összefoglaló rendőrségi jelentés szerint több illegális kommunista tanúvallomása szól azokról, akik az egykori detektívfelügyelő „inquizíciós kezelésén mentek át”. ÁBTL 3.1.9 V-135778 9–10.

¹⁰ Gyarmati György: *Kényszerpályás rendszerváltások Magyarországon, 1945–1949*. <http://www.mindentudas.hu/gyarmatigyorgy/20051017gyarmati.html> (utolsó letöltés: 2010. 02. 15.)

¹¹ Visszaemlékezésekből a teljesség igénye nélkül lásd: Kállai Gyula: *Életem törvénye* 1–2. kötet. Budapest, 1980, Magvető Könyvkiadó; Uő: *Megkésett börtönnapló*. Budapest, 1987, Kossuth; Rákosi Mátyás: *Visszaemlékezések: 1892–1925*. 1–2. kötet. Szerk.: Feitl István, Gellériné Lázár Márta, Sipos Levente. Budapest, 2002, Napvilág; Uő: *Visszaemlékezések: 1940–1956*. 1–2. kötet. Szerk.: Feitl István, Gellériné Lázár Márta, Sipos Levente. Budapest, 1997, Napvilág Kiadó; Vas Zoltán: *Viszontagságos életem*. Budapest, 1980, Magvető Könyvkiadó; Uő: *Akkori önmagunkról. Önéletírás II*. Budapest, 1982, Magvető Könyvkiadó; Demény Pál: „*A párt foglya voltam*” i. m.; Uő: *Rabságaim* 1–2. kötet. Budapest, 1989, Magvető Könyvkiadó; *Demény Pál 1901–1991. Emlékkönyv*. Gyertyán Ervin és Bossányi Katalin interjúi Bodor Pál előszavával. Budapest, 1989, Demény Pál Alapítvány.

¹² Hetényi Imre: *Amikor a rend őre voltam*. Budapest, 1941, Pantheon Kiadó.

¹³ Gratz Gusztáv: *A forradalmak kora. Magyarország története 1918–1920*. (Reprint) Budapest, 1992, Akadémiai Kiadó, 261–272.

¹⁴ Kovács Tamás: Az ellenforradalmi rendszer politikai rendészetének genezise 1919–1921. *Múltunk*, 2009. 2. sz. 64–92.

¹⁵ Gratz Gusztáv: i. m. 272.

¹⁶ *A fővárosi rendőrség története (1914–ig)*. Szerk.: Kollár Nóra. Budapest, 1995, Budapesti Rendőr-főkapitányság, 344–366. illetve lásd a *Népszava* 1923. november 8-i számában megjelent A munkás kérdés – rendőri ügy című írást. Sajtókiadvágásként megtalálható: PIL 721. f. 2/40. ö. e.

¹⁷ Romsics Ignác: *Magyarország története a XX. században*. Budapest, 2001, Osiris Kiadó, 133–134.

¹⁸ A rendőrség természetesen minden – a rendszerre veszélyes vagy annak tartott, így jobboldali – szervezkedést igyekezett ellenőrzése alá vonni. Esetünkben azonban elsősorban a baloldali pártok és aktivistáik elleni nyomozásokat taglalja a visszaemlékezés.

¹⁹ Beránné Nemes Éva – Hollós Ervin: *Megfigyelés alatt... Dokumentumok a horthysta titkosrendőrség működéséből 1920–1944*. Budapest, 1977, Akadémiai Kiadó, 123–128. Lásd még: Demény Pál: „*A párt foglya voltam*” i. m. 37–40.

²⁰ Borsányi György: *Kun Béla*. Budapest, 1979, Kossuth Kiadó, 256–262.

²¹ Uo. 341–332.

²² Demény Pál: „*A párt foglya voltam*” i. m. 29–32.

²³ Borsányi György: i. m. 256.

²⁴ Demény Pál: *Rabságaim*. 1. kötet. i. m. 51.

²⁵ Demény Pál: „*A párt foglya voltam*” i. m. 36.

²⁶ Borsányi György: i. m. 261–264.

²⁷ *Munkásmozgalmatörténeti Lexikon*. Szerk.: Vass Henrik. Budapest, 1972, Kossuth Kiadó, 340.

²⁸ Az esetet részletesen leírja Borsányi György Kun Béláról szóló életrajzában. Vö. i. m. 298–299.

²⁹ Hetényi Imre: i. m. 94–133.

³⁰ Borsányi György: i. m. 377.

- ³¹ Demény Pál: „*A párt foglya voltam*” i. m. 39.
- ³² *Munkásmozgalomtörténeti Lexikon* i. m. 344.
- ³³ A Demény Pál és a Weissshaus Aladár vezette kommunista mozgalmakról lásd: Demény Pál: „*A párt foglya voltam*” i. m., illetve Uő: *Rabságaim*. 1–2. kötet i. m.
- ³⁴ A magyarországi baloldali kommunista munkásmozgalomról lásd: Konok Péter: A trockizmustól a tanácskommunizmusig. A magyarországi baloldali kommunizmus és a „Hartstein-csoport”, 1928–1933. *Múltunk*, 2002. 2. sz. 3–75.
- ³⁵ Konok Péter: Egy lezáratlan vita margójára. *Eszmélet*, 2004. 64. sz. 107–134.
- ³⁶ A fogalomról lásd: Beránné – Hollós: i. m. 203.
- ³⁷ A fogalmat Wayand használta egyik önvallomásában. *ÁBTL* 3. 1. 9. V–135778 91.
- ³⁸ Konok Péter: Baloldali radikalizmusok Magyarországon a XX. század első felében. *Társadalmi Forradalom* http://tarfor.hu/index.php?option=com_content&task=view&id=25&Itemid=1 (Utolsó letöltés: 2010. február 02.)
- ³⁹ Konok Péter: Dr. Sombor-Schweinitzer József előadása az államellenes mozgalmakról (1937). *Múltunk*, 2003. 2. sz. 199–230.
- ⁴⁰ Beránné – Hollós: i. m. 202–205.
- ⁴¹ Vö. Konok Péter: *Baloldali radikalizmusok...* i. m.
- ⁴² Uo.
- ⁴³ Hollós: i. m. 160–170.
- ⁴⁴ Uo. 149, 176–181.
- ⁴⁵ Gyarmati György: Péter Gábor fiatalsága. In *Trezor 2. A Történeti Hivatal Évkönyve 2000–2001*. Szerk.: Uő. Budapest, 2002, Történeti Hivatal, 53.
- ⁴⁶ Hollós: i. m. 156–157.
- ⁴⁷ Kincs István: *A volt magyar királyi államrendőrség történetéről rövid áttekintés* A BM Rendőrtiszti Akadémia Politikai Nyomozó Tanszékének kiadványa Budapest, 1960. 30.
- ⁴⁸ A Singer-csoport 1922. szeptemberi letartóztatásának körülményeit vizsgáló ügyészségi jelentés anyaga. BFL VI. 1. d. 17/1924.
- ⁴⁹ 1920 nyarán a politikai nyomozó főcsoporton belül kb. 130 fő detektív teljesített szolgálatot. A létszám nagy részét a közönséges bűncselekmények nyomozásával foglalkozó detektívállományból töltötték fel vezénylés útján.
- ⁵⁰ Nagy Károly rendőr főkapitányhelyettes. 1912–1917 és 1919–1920 között detektív főnök. A szélsőjobboldali különítményesek által 1920. február 17-én meggyilkolt Somogyi Béla és Bacsó Béla szociáldemokrata újságírók ügyében indult nyomozás irányítója. A politikai gyilkosság tettesének elfogását követően, „jutalomból” a toloncügyi osztály vezetője lett.
- ⁵¹ Ökrös Ferenc (1886) detektívfelügyelő, rendőrnemzetvezető alezredes. 1919-től teljesített szolgálatot a főkapitányság politikai főcsoportjában, ahol 1920 és 1924 között a baloldalelleses nyomozásokban eljáró detektívcsoporthoz vezetője volt. Hetényi Imre 1924-ben leváltotta és bűnügyi területre helyezte át. 1946-os nyugdíjazásáig a VIII. kerületi Rendőrkapitányság nyomozója. 1947-ben internálták. Mivel detektív-csoportvezetőként személyesen is részt vett több volt illegális kommunista vezető elleni nyomozásban (Gerő Ernőt 1922-es lebukásakor Ökrös tetteleg bántalmazta), ezért az államvédelemi szervek az 1940-es évek végén többször őrizetbe vették.
- ⁵² Rubos (Rétlaki) János (1886) 1920-tól a jobboldalelleses detektívcsoporthoz vezetője. A 20-as évek elejétől részt vett a Horthy-rendszer jobboldali ellenzékének (pl. legitimisták, fajvédők, stb.), valamint az illegális és féllegális szélsőjobboldali szervezeteinek megfigyelésében. Később Hetényi őt és csoportját többször vezényelte egyrészt a baloldalelleses felderítő szolgálatra, másrészt különleges politikai nyomozások elvégzésére. A 20-as 30-as évek illegális jobboldali szervezkedésének (pl. nyilasok, kaszárkeresztsek, nemzetiszocialista pártok, stb.) felderítésében oroszlanrészlet vállaló detektív felügyelőt Hetényi bukását követően nyugállományba helyezték.
- ⁵³ Hajdó János Dénes (1888) szekták és egyéb illegális szervezetek tevékenységét ellenőrző detektívcsoporthoz vezetőjeként nemcsak az egyesületi és államrendészeti ügyekben eljáró detektívek munkáját irányította. A 20-as évek elején csoportja részt vett a baloldalelleses nyomozásokban. Vörös színű hajáról a korabeli munkásmozgalom aktivistái csak „vörös Hajdó”-nak hívták. Később, Hetényi Imre elhelyezte a politikai főcsoporttól és az Államrendészeti Osztályra vezényelt detektívcsoporthoz vezetője lett. Az 1950-es években kitelepítették.
- ⁵⁴ Angyal László (1881) detektív főfelügyelő 1919 ősztől 1920 tavaszáig volt a politikai detektív-főcsoport vezetője.
- ⁵⁵ Andréka (Andrejka) Károly (1874–1937) rendőr főkapitányhelyettes. 1894 óta teljesített szolgálatot a Budapesti Főkapitányságon. Az első világháború kitöréséig a főkapitányság bűnügyi osztályának beosztottja, majd a világháború alatt az államrendészeti osztály vezetője, a politikai jellegű ügyek irányítója volt. 1918-ban tanácsos, 1919-ben főtanácsos lett, majd korábbi pozícióját megtartva, 1920 májusában főkapitányhelyettesi rendfokozattal kinevezték a politikai főcsoport vezetőjévé. 1922-ben a Budapesti Főkapitányság helyettes vezetője lett, ebben a beosztásban nyugállományba helyezéseiig (1932-ig) maradt. 1924-ben leváltották a politikai főcsoport éléről, de az államrendészeti osztály vezetését 1932-ig megtartotta. Haláláig a budapesti törvényhatóság képviselője volt.
- ⁵⁶ Bártfay (Bauer) Ernő (1890), rendőr főtanácsos. Pályafutását 1920-tól a Budapesti Főkapitányság Bűnügyi Osztályának betörési főcsoportján kezdte, majd 1922 és 1924 között a politikai főcsoport, 1938–39-ben a politikai osztály vezetője lett. 1924–1938 között a betörési főcsoport irányítója. 1939-től 1945-ig a IV–XIII. kerületi Rendőrkapitányság vezetője. A háború után büntetőeljárás nem indult ellene, de 1951-ben – megbízhatatlan politikai magatartása miatt – Budapestről kitelepítették. 1958 végén a BM Politikai Nyomozó Főosztálya a horthy-éra idején

irányítása alá tartozó detektívcsoporthoz kommunistaellenes nyomozásai miatt közbiztonsági őrizetbe (internálás) vette, majd tanúként hallgatták ki a politikai osztály működése és az egykori beosztottak tevékenységével kapcsolatban.

⁵⁷ Gerő (Singer) Ernőt (1898–1980) a KMP 1922 nyarán küldte Magyarországra. Kommunista szervezkedésért – valamint a Tanácsköztársaság után ellene kiadott elfogatóparancs alapján – szeptemberben a politikai detektívek őrizetbe vették. A Gerő által vezetett illegális pártsejtek néhány héten át tartó működésük során a II. proletárdiktatúra azonnali felállításáért fejtették ki agitációs–szervező tevékenységet. A külföldi propagandakiadványok hazai terjesztésével foglalkozó pártsejtek Budapestre és környékére koncentráltak. Tagjaikat részben a besúgók, részben a konspirációs hibák buktatták le. Néhány heti bizalmas nyomozás után 1922. szeptember végén a detektívek mintegy 70 embert állítottak elő a budapesti főkapitányságra, akik közül nagy részüket letartóztattak és átadták az ügyészségnek. Gerőt 1923-ban a bíróság 15 évi börtönbüntetésre ítélte és társai is több éves börtönbüntetést kaptak. Diplomáciai csatornákon keresztül a magyar hatóságok 1924-ben Gerő Ernőt és néhány társát a Szovjetunióba kiadták.

⁵⁸ Hivessy (Hevesi) Jenő Mátyás (1895) detektív főfelügyelő. 1922-ben berlini kiküldetése során „fedett nyomozóként” beépült a berlini magyar kommunista szekcióba. Hain Péterrel együtt részt vett abban a betörésben, melyet a berlini magyar kommunista szekció irodájában hajtottak végre. Az akció során több írógépet, bizalmas iratokat és az illegális pártmunkára hazaküldött kommunisták névsorát tartalmazó értékes dokumentációt szereztek meg és küldtek haza. A beszerezett anyagok segítségével az 1920-as évek elejének összes illegális kommunista szervezkedését sikerült felderíteni a rendőrségnek. 1924-ben a baloldal ellenes csoport helyettes vezetője, majd az egyesületi és szekták ügyeivel foglalkozó detektív-csoport vezetője lett. 1930-as években Sombor-Schweinitzer József helyettese, a jobboldal ellenes főcsoport vezetője. 1940-as évek elején többször vezetett nyomozásokat a nyilasok és a németbarát politikai szervezetek ellen, emiatt a német biztonsági szolgálat 1944. március 21-én koncentrációs táborba hurcolta. 1945-től nyugaton maradt és bekapcsolódott az amerikai katonai elhárítás munkájába, mely a magyar háborús bűnösök felkutatására irányult.

⁵⁹ Gyuricza János (1895) detektív felügyelő. 1920-as évek elejétől volt tagja politikai főcsoportnak, ahol a baloldali ügyekkel foglalkozó Ökrös Ferenc detektívcsoporthoz tartozott. Gyuricza kétes hírnévre tett szert az által, hogy az elfogott és előállított baloldaliakat többször is bántalmazta. 1945 után rendőr nyomozó őrnagy, majd Brazíliába emigrált. Neve felmerült az államvédelem által nyilvántartott brazíliai magyar emigrációban tevékenykedő angol ügynökök között.

⁶⁰ Hutyra Viktor (1896) detektív. Az 1920-as évek elejétől vett részt az Ökrös-csoport munkájában. Később a kormányzósági detektív kirendeltséghez vezényelték. 1944. június 10-én átszervezett politikai osztályon a hivatalvezető helyettesének, dr. Thorma Tibor rendőr tanácsosnak titkára, majd Hain újbóli hatalomra kerülése után a Várban lévő kormányzósági detektív kirendeltség beosztottja.

⁶¹ Temesi (Temesy) Tüttő Béla (1885) detektív felügyelő. A 1920-as évek elejétől tagja a politikai főcsoportnak. A kor szinte összes baloldallelles nyomozásában részt vett, köztük Rákosi Mátyás és Vas Zoltán elfogásánál és a Sallai–Fürst ügyben is. 1939-től Wayand Tibor általános helyettese a csoportban. Később, még a háború vége előtt nyugállományba vonult. 1945-ben internálták, 1949-ben a népbíróság háborús bűntett elkövetése miatt életfogytiglani szabadságvesztésre ítélte el. 1958-tól a BM Politikai Nyomozó Főosztály újra kihallgatta az kommunista-ellenes nyomozásokkal kapcsolatban. 1960-ban közkegyelemmel szabadult.

⁶² Hain Péter (1895–1946) detektív főfelügyelő, kormánytanácsos. 1924-től 1938-ig a baloldal ellenes politikai detektívcsoporthoz vezetője. 1938–1940 között a kormányzó személyes biztonságáért felelős detektívcsoporthoz irányítója. 1944. március 28-tól felállított országos hatáskörű Állambiztonsági Rendészet (ÁR, „magyar gestapo”) vezetője. 1944 júniusában – a szerv működésében tapasztalható törvénytelenések és politikai machinációk miatt – felfüggesztették beosztásából. Az erősen antiszemita és nyilaskeresztes nézeteket valló Hain kiváló kapcsolatokkal rendelkezett a német biztonsági szolgálatoknál (SD, Gestapo), valamint a Nyilaskeresztes Pártban (Vajna Gábor belügyminiszter), ezért lehetőséget kapott az 1944. október 16-i nyilas puccs után, hogy újjászervezze az Állambiztonsági Rendészetet. Háborús bűnösnek 1946-ben kivégezték.

⁶³ Martinidesz Ödön (1898) detektív főfelügyelő. Bizalmas nyomozás során 1922-ben – többek közt Hain Péterrel és Hivessy Jenővel – részt vett a berlini magyar kommunista emigráció megfigyelésében. A kommunista szekció központjában végrehajtott betörési akció, valamint az emigrációban élő pártmunkások kapcsolatainak felderítése során értékes anyagokhoz jutatta a politikai nyomozó főcsoportot. A 30-as években a Belügyminisztériumhoz tartozó Külföldiek Ellenőrző Országos Központi Hatóságra (KEOKH) vezényelt detektívcsoporthoz dolgozott. Hain Péter bizalmasaként 1944 márciusában került az Állambiztonsági Rendészet IV/6. alosztályához, ahol az ún. vegyes (külföldiek ellenőrző és útlevélügyi) főcsoport vezetője lett.

⁶⁴ Ruth Pál (1891) detektív. Az 1950-es években kitelepítették, majd segédmunkás volt.

⁶⁵ Ágoston Péter (1874–1925) jogtudós, történész, szociáldemokrata politikus. 1893-tól tagja az MSZDP-nek. Később bíró, majd a nagyváradi jogakadémia tanára lett. Több marxista elméleti munka szerzője. 1918. novemberétől a nagyváradi Nemzeti Tanács elnöke, Bihar vármegye kormánybiztos-főispánja, 1919. januártól a Berinkey-kormány belügyi államtitkára. A Tanácsköztársaság idején külügyi népbiztos-helyettes, később a Peidl-kormány külügyminisztere. A fehérterror idején őrizetbe vették, majd 1920-ban a népbiztos perben halálra ítélték. 1922-ben fogolycseré egyezmény keretén belül kiszabadult és a Szovjetunióba távozott. Később eltávolodott a kommunista mozgalomtól és Nyugat-európában telepedett le. Politikai nézetei ez idő tájt a centrista Világosság csoporthoz álltak közel.

⁶⁶ Tanácsköztársaság bukása utáni időszakban és az 1920-as évek elején megszorodtak a jobboldali radikális és fajvédő mozgalmak, melyek között nagy számban vettek részt egyetemisták, elsősorban a műegyetemről.

⁶⁷ Habsburg (IV.) Károly király két sikertelen visszatérési kísérlete 1921 áprilisában és 1921 októberében.

⁶⁸ Az Ébredő Magyarok Egyesületét 1918 decemberében hozták létre állástalan katonatisztek és hivatalnokok, akik szemben álltak a háború előtti liberalizmussal, a Károlyi-kormány képviselte demokratikus népköztársasággal, valamint a baloldali – szociáldemokrata, kommunista – munkásmozgalommal is. A Tanácsköztársaság után kifejezetten antiszemita és szélsőjobboldali nézeteket valló társaság zajos utcai tüntetéseivel, verekedések szervezésével, valamint a zsidó üzletemberek és liberális politikusok elleni merényletekben való részvétellel hívta fel magára a figyelmet, ezért a Teleki-kormány 1920-ban rövid ideig betiltotta. Tagjai között szinte valamennyi társadalmi osztályból képviseltette magát, sőt az államrendőrségen és a katonatisztek között a szervezet komoly befolyással bírt. Hatása tetten érhető a 20-as, 30-as évek magyarországi szélsőjobboldali, nemzetiszocialista pártjainak szellemiségén.

⁶⁹ Szvétecz István kommunista mozgalmár.

⁷⁰ A pokolgépet 1922. április 3-án a VII. kerület Dohány utca 76. sz. alatti klubszékházban robbantották fel az Ébredő Magyarok Egyesületéhez tartozó elkövetők. A merényletben nyolc ember vesztette életét.

⁷¹ A Kettős Kereszt Vérszövetség 1919 júniusában alakult meg az Etelközi Szövetség egyik titkos alszervezeteként. A Horthy-korszak alatt tagjainak többsége irredenta és szélsőséges nacionalista nézeteket valló határon túli magyar területekről származó személy volt. A környező országokban kifejtett hírszerző és felderítő tevékenységet végző tagokat fedés alatt a Belügyminisztériumban Főtartalék néven katonai állományba szervezték, akik alkalmazhatók voltak a hivatalos magyar külpolitikai irányvonalba nem illeszthető feladatok (pl. a Rongyos-gárda hadművelet, vagy a határon túl elkövetett szabotázs és diverzáns akciók) végrehajtására. A II. világháború alatt egy részük csatlakozott az antifasiszta ellenállási mozgalomhoz (Magyar Front 1944), másik része a nyilasokkal szövetkezett.

⁷² Kovács Tibor, Kornél és Sándor nevéhez több bombamerénylet és emberrablás is fűződött az 1920-as évek elején. A szélsőjobboldali körök által támogatott merényletek zsidó származású üzletemberek és liberális, polgári demokrata politikusok ellen irányultak. Andréka Károly főkapitányhelyettes által vezetett nyomozás szándékosan zátonyra futott és a többször előállított Kovács-testvéreket is valamennyi alkalommal szabadlábra helyezték. Később Hetényi Imre vette át a nyomozás irányítását, minek eredményeképpen a Kovács-testvéreket az állami és társadalmi rend felforgatása (1921. évi III. tc.) miatt a bíróság több éves szabadságvesztésre ítélte.

⁷³ Hetényi Imre (1871–1946) orvos, jogász, hírlapíró, rendőr főkapitányhelyettes. Orvosi tanulmányai után a Budapesti Hírlap bűnügyi tudósítója lett. 1914-ben gróf Tisza István miniszterelnök személyes felkérésére detektív felügyelőként irányítója volt a debreceni görög katolikus püspökség elleni merénylet tettesével szemben lefolytatott nyomozásnak. 1918-ban tanácsos, detektívfőnök-helyettes. A Tanácsköztársaság alatt rövid ideig preventív őrizetben volt, majd 1920-tól főtanácsos, a főkapitányság útlevelesztályának vezetője. 1924 és 1938 között főkapitányhelyettesi rendfokozattal budapesti főkapitányság politikai nyomozó főcsoportjának, 1932-től osztályának újjászervezője, egyben az útlevel és az államrendészeti osztályok vezetője. 1932-től Budapest helyettes főkapitánya. 1938-ban kényszernyugdíjazták. 1945-ben a PRO őrizetbe vette, de egészségi állapotára való tekintettel hamarosan elengedték.

⁷⁴ Sombor-Schweinitzer József (1895–1953) rendőr főkapitányhelyettes. Részt vett az I. világháborúban, majd a Kispesti Rendőrkapitányság beosztottja lett. 1924-től a főkapitányság politikai nyomozó főcsoportjának tagja, kapitányi rendfokozattal Hetényi Imre helyettese. 1938-ban rövid ideig eltávolították az osztály éléről, de 1939 elejétől főtanácsosként – dr. Kálnay Gyula főkapitányhelyettes névleges vezetésével – egészen az ország német megszállásáig irányítója maradt a rendőrség hatáskörébe tartozó politikai ügyeknek. Konzervatív-liberális felfogása és lojalitása a kormányzóhoz, valamint angolszász orientációja egyaránt alkalmassá tette a baloldali és a szélsőjobboldali mozgalmak (németbarát politikai körök) elleni nyomozások irányítására. A háború alatt főkapitányhelyettesi rendfokozattal a rendőrség politikai hírszerző szolgálatának vezetője. 1944. március 21-én a német SD (Sicherheitsdienst – Biztonsági Szolgálat) letartóztatta, majd a flossenburgi koncentrációs táborba hurcolta. 1945-ben az USA 7. hadseregének magyar származású elhárító tisztje, Himler Márton ezredes mellett a magyar háborús bűnösök felkutatásában segédkezett, majd együtt működött az amerikai katonai biztonsági szervekkel is. Később az amerikai katonai hírszerzés, a CIC (Counter Intelligence Corps) kelet-európai ügyekkel foglalkozó központjának munkatársa lett. 1950-ben az Egyesült Államokban telepedett le.

⁷⁵ Értsd: ÉME-szimpatizáns

⁷⁶ Lábod Gyula (1894–1952) detektív felügyelő. 1918-tól detektívként teljesített szolgálatot, majd a politikai osztályon a baloldallelencs csoport helyettes vezetője lett. Többször vezényelték a politikusok biztonságáért felelős detektívcsoporthoz, később 1936 őszétől átvette a kormányzósági detektívcsoporthoz irányítását. A háború előtt nyugállományba vonult, de a politikai osztály igényt tartott további szolgálataira, ezért Sombor és Hain is megbízta őt különleges feladatok végrehajtásával. A háború után Kistarcsára internálták.

⁷⁷ Hetényi Imre – a politikai osztályhoz történő kinevezése előtt – a politikai hírszerzési és titkos információgyűjtési feladatokat végző ún. preventív osztályának, majd az útlevelesztálynak volt vezetője. Korábban szerzett hírszerzői, felderítői tapasztalataira, valamint széleskörű politikai kapcsolatrendszerére támaszkodva kész tervekkel és a nyomozás során hasznosítható információkkal vette át az osztály irányítását.

⁷⁸ Rákosi Mátyás (1892–1971) magántisztviselő, kommunista politikus, miniszterelnök. A Tanácsköztársaság idején először kereskedelmi népbiztos-helyettes, majd a Vörös hadsereg ellátását biztosító szociális termelési népbiztos, később a Vörös Őrség országos parancsnoka volt. Bécsi emigrációja után Komintern utasítás alapján először Nyugat-Európában, majd illegálisan Magyarországon szervezte a kommunista mozgalmat. 1925. szeptember 22-én a politikai detektívek őrizetbe vették, majd statáriális bíróság elé állították. A rögtönítélő bíróság 1925. november 14–16-án tartott tárgyalása után ügyét rendes bíróság elé utalták, amiben szerepet játszott az eljárás elleni nemzetközi tiltakozás is. Az 1926-ban lezajlott – nevével fémjelzett – per elsőrendű vádlottjaként 8 és fél év börtönbüntetést kapott. 1935-ben

életfogytiglani szabadságvesztésre ítélték a Tanácsköztársaságban játszott szerepéért, de 1940-ben diplomácia egyezséget követően a Szovjetunióba távozhatott. 1945-től az MKP, 1948-tól a Magyar Dolgozók Pártjának (MDP) lett a főtitkára. 1952–1953, miniszterelnök, majd 1956 nyarán végleg a Szovjetunióba távozott.

⁷⁹ Vas (Weinberger) Zoltán (1903–1983) ifjúsági szervezőként részt vett a Tanácsköztársaság utáni időszak kommunista mozgalmasában, majd a rendőrségi retorzió elől Csehszlovákiába emigrált. 1921-ben illegálisan visszatért Magyarországra, ahol rövidesen szervezkedésért letartóztatták a politikai detektívek. Az ügyében hozott ítélet szerinti 15 évi fegyházbüntetését fiatalok miatt mérsékeltek, majd 1922-ben fogolycsere akció keretén belül a Szovjetunióba távozhatott. 1925-ben, mint a Kommunista Ifjúsunkás Szövetség titkára visszatért Magyarországra, de szeptemberben – Rákosi Mátyással együtt – ismét őrizetbe vették a rendőrség politikai nyomozói. 1926-ban a Rákosi perben 6 év börtönbüntetésre ítélték. 1940-ben Rákosi Mátyással a Szovjetunióba távozhatott. Majd 1945-ben Budapesti közellátásügyi kormánybiztosa az MKP és az MDP elismert gazdasági szakembere lett. Az 1956-os forradalom előestéjén Nagy Imre köréhez tartozott, emiatt később a forradalom leverését követően internálták. 1956 után több kérdésben szembehelyezkedett a Kádár János vezette MSZMP-vel, mai miatt mellőzték.

⁸⁰ Szánthó (Szántó) Lajos (1893) detektív felügyelő. 1920-as évek közepén részt vett a Rákosi–Vas ügy feldolgozásában, majd az ún. állandóan vezényelt detektívek állományába került, ahol először a miniszterelnökségre, később a lakásügyi kormánybiztossághoz vezényelték. Hain Péter személyes barátjaként 1944. márciusában felálló ÁR lakásügyi kormánybiztosságához vezényelt detektívcsoporthoz vezetője lett.

⁸¹ Lenkey Márton (1894) detektív felügyelő. 1914-től rendőr. 1924-ben a politikai főcsoport átszervezésekor került a baloldalelles csoport állományába, később a 30-as években az Államrendészeti Osztályhoz vezényelt detektívcsoporthoz vezetője lett. 1944. március 28-tól megszervezett ÁR készenléti detektívcsoporthoz irányítója. 1945-ben az új demokratikus rendőrség állományba vette, de 1946-ban „B” listázták. Büntetőeljárás a háború után nem indult ellene, de az 50-es évek végének rendőrperei őt sem kerülték el. 1959-ben a BM Politikai Nyomozó Főosztálya internáltatta.

⁸² Koyer (Küllej, Köyer) Károly (1899–1953) detektív. Az ÁVH 1950-ben vette őrizetbe a Szücs-ügy kapcsán, majd 1950. dec. 9-én internálták. 1953. szept. 20-án szabadult az internáló táborból. 1954-ben ügyét felülvizsgálták. A Legfelsőbb Bíróság 1955-ben a háborús büntett és kémkedés vádjá alól felmentette, fegyverrejtegetés, sikkasztás és valutabüntett miatt bűnösnek mondta ki. Az Elnöki Tanács a büntetett előlethez fűződő hátrányok alól kegyelemből mentesítette. 1963-ban a BM Rehabilitációs Bizottsága rehabilitálta.

⁸³ A KMP 1928 és 1935 között illegálisan megjelenő hivatalos lapja.

⁸⁴ Rubin Edét (1907) a KMP aktivistáját 1927. február 24-én vették őrizetbe a detektívek. Az egykori KIMSZ titkár rendszeres kínzásokkal vették rá Vági István és Szántó Zoltán elleni vallomások megtételére, majd Hain, Sombor és Hetényi személyes instrukciói alapján szervezték be az illegális KMP elleni hálózati-operatív munkára. A politikai főcsoport terve az volt, hogy Rubin az ügyészségtől a rendőrséghez történő átszállítása során „megszökik”, amit később a rendőrség az újságok révén megszélőztet. Rubin Ede feladata az lett volna, hogy a sikeres akció után Berlinben újra vegye fel a kapcsolatot a magyar kommunista emigráns központtal, majd összekötő és a berlini magyar konzulátus segítségével rendszeresen jelentsen a KMP tevékenységéről. A „szökevény” azonban feladta magát a KMP-nek és berlini tartózkodása alatt részletesen megírta elfogásának, vallatásának és „szökésének” körülményeit, amiről készült iratokat letétbe helyezte egy közjegyzőnél. A dokumentumot később több újság is leközölte, ami igen kellemetlen helyzetbe hozta a politikai főcsoportot és hozzájárult a KMP „spicli-ellenes” elhárító szolgálatának kiteljesedéséhez. Rubin Ede az eset után Ausztráliába vándorolt ki, megszakítva minden kapcsolatot a kommunista mozgalommal.

⁸⁵ Pintér József a 20-as évek közepétől dolgozott a politikai rendőrségnek, majd 1930-tól a csendőrség is beszervezte. A nyugati határszélen élő, eredetileg rezes és bőrös foglalkozású, később a csempészésből élő Pintér értékes információkat szerzett a KMP külföldi szerveiről. Mozgékonysága, ausztriai jártassága révén nemcsak a detektíveknek és a csendőrnnyomozóknak volt beszervezett ügynöke, de a katonai elhárítás is informátorként alkalmazta. A 30-as évek végétől szolgálataira a német biztonsági szolgálatok is igényt formáltak.

⁸⁶ Helyesen Hajnácskőy (Halbich) László (1895–1947) csendőr ezredes. Az 1920-as években a szentendrei csendőr alakulat parancsnokaként tudomást szerzett egy baloldali szervezkedésről, mivel azonban a csendőrségnek politikai ügyekben nem volt hatásköre eljárni, ezért érdeklődése a kommunistagyanús szervezkedések elleni rendőri munka irányába fordult. 1926-ban engedélyt kapott arra, hogy a Budapesti Főkapitányság politikai főcsoportjánál tanulmányozza a detektívek nyomozási módszereit. Tapasztalatai révén közreműködött az 1928-tól megszervezett, majd 1930-tól felállított Csendőrség Központi Nyomozó Parancsnokság létrehozásánál, ahol 1930 novemberétől a törzsalosztály parancsnoka lett. Beosztásából kifolyólag, mind a bal-, mind a jobboldali politikai pártok ügyeiben eljár, tevékenysége azonban elsősorban az illegális kommunista mozgalom felderítésére irányult. Mint a kommunista-ellenes ügyekben specialistának számító csendőrnnyomozó parancsnokot 1935-től a Vkf 2. Osztály defenzív (kém-és szabotázs elhárítás) alosztályának „K” (kommunistaelhárító) csoport vezetőjévé nevezték ki, mely pozíció jelentős befolyással bírt a korszak szinte valamennyi baloldalelles nyomozásának lefolytatásában. 1942-től az Államvédelmi Központ alá tartozó kommunistaelles csendőrnnyomozó-csoport irányítója. Hajnácskőy erős németbarát és szélsőjobboldali nézeteket vallott, ami feltehetőleg közrejátszott abban, hogy később ezredesi rendfokozattal – mintegy felfelé buktatva – a IV. (pécsi) Csendőrkerület parancsnokának tette meg a politikai vezetés. 1944 tavaszán a parancsnoksága alá tartozó csendőrkerületben az elsők között állította fel a gettókat, majd vitette el Baranya megye zsidó lakosságát a haláltáborokba. 1944. októberi nyilas puccs után a BM VII. (Közbiztonsági és igazgatási rendészeti) Osztály vezetője. Beosztása révén formálisan diszponált a rendőrségi és a csendőrségi politikai nyomozó szervek fölött. Többször vett részt vagy elnökölt az ellenállási mozgalom tagjait elítélő Vkf. bíróság tárgyalásain, többek közt Kiss János altábornagy

és társai tárgyalásán és kivégzésén is jelen volt. 1947-ben a népbíróság háborús és népellenes bűntettek elkövetése miatt halálra ítélte. Kivégezték.

⁸⁷ Vági István (1883–1940) ácsmunkás, szociáldemokrata, majd kommunista politikus. Zászlóalj-komiszárként részt vett a magyar Vörös Hadsereg harcaiban. Az 1920-as évek elején az MSZDP baloldali ellenzékéhez csatlakozott Vágit a pártvezetés 1924 decemberében kizárta. 1925 áprilisában – az illegális KMP vezetőinek támogatásával – létrehozta a Magyarországi Szocialista Munkáspártot (MSZMP), melynek elnökeként a szociáldemokrata párt hivatalos felfogásánál radikálisabb megoldásokat javasolt a munkásosztály társadalmi emancipációjának megvalósításáért. Vágit a Rákosi-perrel összevont monstre perben a bíróság elítélte, de 1927-ben kiszabadult. Később még többször letartóztatták és elítélték, összesen 7 évet töltött börtönben. Az 1930-as években a Szovjetunióba távozott, ahol 1938-ban koholt vádak alapján elítélték és kivégezték.

⁸⁸ A KMP Központi Bizottsági tagjaivá is megválasztott Vági István, Weissshaus Aladár, Hámán Kató, Váradi László vezette MSZMP a szociáldemokrata ellenzék és a kommunista mozgalomhoz lazán kötődő városi csoportokat egyesítette. Radikális agrárprogramja és a parasztek közötti nyílt agitációja miatt, mind az MSZDP hivatalos vezetése, mind az uralkodó politikai körök elítélték a párt tevékenységét. A párt működését a Bethlen-kormány – a szociáldemokrata mozgalom megosztása miatt – engedélyezte, de annak rohamosan növekvő népszerűsége és a vezetésében tért nyert kommunisták aktivitása miatt tagjai ellen államrendészeti akciókat és rendőrségi retorziókat alkalmazott. Formálisan a pártot nem tiltották be soha, de tagjainak üldözése és a választásokon való részvétel megakadályozása miatt az MSZMP az 1920-as évek végére beszüntette működését.

⁸⁹ 1926. decemberi országgyűlési választási kampány időszakában a párt 500 agitátorát vette őrizetbe a rendőrség.

⁹⁰ Házi Ferenc (1902–1938) géplakatos, kommunista agitátor. 1925-től az MSZMP, 1927-től a KMP tagja. Még ebben az évben lebukott és 2 évi börtönbüntetést kapott, majd kiszabadulása után az illegális KMP titkárságának a tagja lett. 1930-és 1935 között ismét börtönbe került, később a Prágában működő KMP Központi Bizottság munkatársa volt. 1938-ban rövid ideig Magyarországon végzett illegális pártmunkát, majd Csehszlovákiába távozott.

⁹¹ Sztaron Sándor (1901–1929) vasmunkás, kommunista mozgalmár. 1924-ben Horthy Miklós ellen merényletet kísérelt meg végrehajtani, de a politikai detektívek ezt még a bűncselekmény előkészületi szakaszában megakadályozták. A bíróság kormányzósértés vádjára és merénylet előkészülete miatt 10 év fegyházbüntetésre ítélte. Sztaron Sándor nem tartozott az illegális KMP egyetlen sejtjéhez sem, tettét nem pártutasításra, hanem egy a kommunista mozgalomhoz lazán kötődő „anarcho-bolszevik” csoport tagjaként – a XIX. század végének állam-és kormányfői ellen elkövetett merényletekben résztvevő, „tisza szívű gyilkosainak” példáján felbuzdulva – akarta végrehajtani. 1929-ben a váci börtönben csatlakozott a kommunista elítéltek éhségsztrájkjához, mely során a mesterséges táplálás közben életét vesztette.

⁹² Fornády (Mersic, Mersits) Gyula (1890) detektív főfelügyelő. 1919-től tagja a budapesti államrendőrségnek. 1925-ben részt vett Rákosi Mátyás és Vas Zoltán elfogásában. 1936-ban a kormányzósági detektív kirendeltség vezetője, majd 1938-tól a szekták ellenőrzését végző detektív-csoport élére került. 1941-ben bűnügyi szakterületre helyezték át. 1945-ben belépett a szociáldemokrata pártba és rendőr nyomozó őrnagyként a Rákospalotai Rendőrkapitányság beosztottja lett. 1946-ban a BRFK Igazgatásrendészeti Osztály helyettes vezetője. Később géplakatosként helyezkedett el. Rákosi Mátyás 1925-ös elfogása miatt az állambiztonság 1951-ben őrizetbe vette, kihallgatta, majd 1952 és 1953 között internálták. A Legfelső Bíróság háborús bűntett elkövetése miatt 1953-ban 7 évre ítélte el.

⁹³ A trianoni békediktátum megtiltotta – többek közt – az önálló vezérkari főnökség létesítését, ezért a mindenkor magyar katonai vezetés rejtve hozta létre ezt a szervet a Honvédelmi Minisztérium (HM) VI. Csoportfőnökség keretein belül. HM VI/2. Osztály lényegében a kémelhárítást és a hírszerzést egyesítette magában, melyhez a határon átnyúló kommunista ellenes kémelhárító tevékenység is tartozott. Miután 1938. augusztus 20–29. között megtartott bledi konferencián a kisantant államok elismerték Magyarország fegyverkezési jogát, jöhetett létre az önálló Honvéd Vezérkari Főnökség 2. (Hírszerző és kémelhárító) Osztálya.

⁹⁴ Helyesen Spitalszky Károly (1889–1969) vasöntő, szociáldemokrata szakszervezeti vezető, parlamenti képviselő. 1921–1948 között a vasöntők szakszervezeti titkára 1923-ban egy év börtönbüntetésre kapott a Népszavában közölt kommunistákat védő cikke alapján. 1942-ben sikeres szökést hajtott végre a tápiósülyi büntetőtáborból, majd a háború végéig bujkált. 1945 és 1947 között parlamenti képviselővé választották az SZDP színeiben. 1948-ban a kommunistákkal történő pártegyesítés ellenzése miatt kizárták a pártból. 1950-ben az ÁVH őrizetbe vette, majd a katonai törvényszék 15 év börtönbüntetésre ítélte, ahonnan 1955-ben szabadult. 1963-ban rehabilitálták.

⁹⁵ Propper Sándor (1877–1956) kárpitosmunkás, szociáldemokrata vezető. 1896-tól vett részt a szakszervezeti mozgalomban, ahol különböző tisztségeket töltött be. 1919-ben a proletárdiktatúra szakszervezeti ellenzékének egyik vezetője. A Tanácsköztársaság bukása után a szociáldemokrata párt egyik befolyásos vezetőségi tagja, az 1921-es Bethlen-Peyer paktum egyik aláírója. 1920–1939 között a Népszava főszerkesztő-helyettese, ugyanebben az időszakban a párt országgyűlési képviselője. A háború után az Országos Központi Hitelszövetkezet elnöke, 1948-ban az MDP tagja.

⁹⁶ Vélhetően ömlesztett nyomdai felszerelést jelent.

⁹⁷ Hartstein Iván (1908) szabótanonc, újságkihordó, baloldali kommunista aktivista. 1926-ban tagja lett az MSZDP ifjúsági szervezetének és a KIMSZ-nek. Radikális nézetei miatt mindkét szervezetből kizárták, ezért 1929-ben megalakította a trockista színezetű Marxista Ellenzéki Frontot (MEF), mely a KMP hivatalos irányvonalától és a szociáldemokrata mozgalomtól szintén eltávolodó Weissshaus Aladárral tartott kapcsolatot. 1932-től – főként a németországi tanácskommunisták hatására – eltávolodott a „trockistoid” irányzattól és részt vett a Magyarországi Baloldali Kommunisták Szervezetének (MBKSZ) alapításában. Ugyanebben az időszakban belépett az anarcho-

szindikalista irányultságú, az amerikai IWW (Industrial Workers of the World) szakszervezeti szövetséggel rokon elveket hangoztató Magyar Általános Munkás Szövetség (MÁMSZ) „ipari unionizmust” hirdető radikális szakszervezeti mozgalom kötelékébe, mely társadalmi bázishoz kívánta juttatni a MBKSZ aktivistáit. Hartstein és csoportja mind a KMP hivatalos moszkovita irányvonalával, mind az MSZDP reformista elképzeléseivel élesen szemben állt és egy forradalmi típusú, független szakszervezeti formációkon alapuló tanácsrendszer létrehozásáért küzdött. 1933-ban – annak ellenére, hogy a rendőrség sohasem tudott ügynökhálózatot kiépíteni a szervezetben – Hartsteint és társait letartóztatták, majd 1934-ben több éves börtönbüntetésre ítélték. Az 1940-es évek elején munkaszolgálatosként vesztette életét.

⁹⁸ Szántó Zoltán (1893–1977) magántisztviselő, kommunista vezető, diplomata. Az I. világháború alatt bekapcsolódott a szociáldemokrata mozgalom baloldalihoz kötődő radikális értelmiségi csoportok tevékenységébe, tagja lett a Gallilei Körnek és az MSZDP ifjúsági szervezetének. 1916-ban orosz fogságba esett, ahol a hadifogolytáborban kapcsolatba lépett az orosz forradalmárokkal. 1918 nyarán hazatért, majd az Őszirozsás forradalom idején alakulatával a Nemzeti Tanács mellé állt. Elsők között lépett be a KMP-be. A Tanácsköztársaság idején ezredparancsnok, hadosztály politikai-biztos. A Kommün bukása után a bécsi emigrációban Landler Jenő közvetlen munkatársa és az újjászervezett KMP balkáni futára lett. 1926-ban Csillag József néven pártutasításra hazatért, ahol a KMP Külföldi Bizottságát képviselte a budapesti titkárságon és részt vett az MSZMP szervezésében is. 1927-ben letartóztatták, nevével fémjelzett perben 8 éves börtönbüntetésre ítélték, ahonnan 1935-ben szabadult és a Szovjetunióba távozott. A 30-as években a Komintern Végrehajtó Bizottságának és a KMP KB tagja. A II. világháború alatt a moszkvai magyar rádió munkatársa, majd 1945-től a Kossuth Rádió főszerkesztője. 1945–47. között az MKP Észak–dunántúli Pártbizottságának titkára, később diplomáciai szolgálatot teljesített belgrádi, párizsi és varsói nagykövetségként 1956-ig. 1954-ben a Tájékoztatási Hivatal vezetője, 1954–56-ban az MDP Központi Vezetőségének tagja, országgyűlési képviselő. 1956-os forradalom alatt Nagy Imre irányvonalát támogatta, ezért a november 4-i szovjet intervenció után a jugoszláv követségre menekült. A megtorlás időszakában személyét nem érte retorzió, de 1958-tól nem vett részt a politikai életben, nyugdíjazták.

⁹⁹ Oancz József (1891–1931) vasmunkás, illegális kommunista vezető, rendőrségi ügynök. Az 1920-as évek elejétől vett részt a KMP illegális szervező munkájában. A bécsi pártiskola hallgatójaként bukott le 1925 szeptemberében. A Rákosi Mátyás és Vas Zoltán nevével fémjelzett per egyik vádlottjaként ítélték el 1926-ban. Két és fél éves börtönbüntetése alatt a politikai főcsoport munkatársai beszervezték, szabadulás után rendszeres anyagi ellenszolgáltatás fejében pártkarrierjét is egyengették. Oancz kiváló szervezőmunkájának eredményeképpen nemcsak a Központi Bizottságnak, de a legszűkebb pártirányító operatív testületnek, a Politikai Bizottságnak is tagja lett. A KMP különböző sejtjeinek és vonalainak felszámolásában az általa készített jelentések mindig kulcsszerepet játszottak. Oancz a politikai rendőrség valóságos szuperügynökének számított, információinak köszönhetően a rendőrség valamennyi jelentősebb szervezkedésről tudott. Hetényinek és Sombornak adott közvetlen jelentései után az ő útmutatásai alapján vett részt az 1930. február 27. – március 15. között a Szovjetunióbeli Aprelovkában tartott KMP II. kongresszusán. A sorozatos lebukások után a gyanú fokozatosan Oanczra terelődött, de kézzel fogható bizonyítékokkal a párt csak akkor rendelkezett, amikor Oancz egyik közeli hölgyismerősének kifecsegte a politikai rendőrséggel folytatott kapcsolatait. Oanczot a párt többek közt a beépített ügynökök kérdésének megtárgyalása végett újra a Szovjetunióba rendelte – amit Hetényiek elleneztek –, de a magabiztos Oancz meggyőzte a főcsoport vezetőit pártbeli pozíciója meginyaghatatlanságáról. A moszkvai központban maga Kun Béla is kihallgatta, majd a KB munkatársainak többségével egyetértésben 1930 decemberében átadta a GPU-nak. Kémkedés és ellenforradalmi tevékenység vádjával kivégezték.

¹⁰⁰ Hály Mihály (1895–1944) kommunista újságíró. 1918-tól tagja a KMP-nek a Tanácsköztársaság alatt a Vörös Hadseregben harcolt. 1921–1928 között Berlinben pártmunkás a Németország Kommunista Pártja szervezeteiben. 1929-ban pártutasításra hazatért, majd letartóztatták. 1933-ban szabadult, de kommunista szervezkedésért 1935–1943 között ismét börtönbüntetésre ítélték. 1944. márciusi német megszállást követően részt vett az ellenállási mozgalomban, majd a fegyveres harcban is. 1944. december 31-én a nyilasok elfogták és kivégezték. Jolsvai Vilmos István (1904–1987) vasesztergályos, kommunista politikus. 1930-as évek elejétől volt tagja a KMP titkárságának. 1950-ben a Szűcs-ügy kapcsán letartóztatták és népellenes büntetésének vádjával elítélték. 1954-ben szabadult, majd 1956-ban bűncselekmény hiányában felmentették és rehabilitálták. Nyugdíjazása után tudományos tevékenységet folytatott.

¹⁰¹ Ellenbogen Pál (1907–1945) már tizenévesen bekapcsolódott a munkásmozgalomba és a KIMSZ egyik vezetője lett. Később a 30-as években a hivatalos kommunista párttól balra álló (trockista, tanácskommunista, stb.) csoportokkal tartott kapcsolatot. A Sebes-testvérek: György (1913–1938) magántisztviselő, 1931-től a KIMSZ tagja, később titkára. Illegális tevékenysége miatt többször volt letartóztatva. 1937-ben az aragóniai fronton a magyar zászlóalj politikai biztosaként életét vesztette. Imre (1910–1964) textilmunkás, 1930-tól tagja a KMP-nek. Különböző pártfunkciók betöltését követően 1937–1939 között részt vett a spanyol polgárháborúban. A II. világháború alatt a Francia Kommunista Párt (FKP) magyar pártszervezetének vezetője. 1945-től az MKP és az MDP funkcionáriusa. István (1906–1966) kárpitos, a 20-as évek elejétől vett részt a kommunista mozgalomban. 1935–36-ban a párt budapesti titkára, majd letartóztatását követően 1936–1944 között fegyházbüntetését töltötte. 1955-ben külügyminiszter-helyettes, majd haláláig bécsi nagykövet. László (1905–1945) műszerész, 1926-tól szociáldemokrata, később kommunista agitátor. A KMP sajtóapparátusának vezetője. 1934-ig a párt titkárságának tagja. Még ez évben letartóztatták és 3 év börtönbüntetésre ítélték. 1944-es német megszállást követően a német biztonsági szolgálatok koncentrációs táborba hurcolták, ahol 1945 tavaszán kivégezték. Pál (1899–1937) magántisztviselő, szociáldemokrata, majd kommunista vezető. A tanácsköztársaságban vöröskatonára, később különböző funkciókat töltött be az MSZDP és a KMP soraiban. 1930-ban KB tag, a magyarországi illegális mozgalom egyik szervezője. 1937-ben a sztálini terror áldozata lett. Sándor

(1902–1999), banktisztviselő, kommunista vezető. 1929-től tagja a KMP-nek, a párt illegális apparátusának egyik vezetője. 1926–1938 között részt vett a spanyol polgárháborúban, majd az FKP magyar szekciójának és a Franciaországi Magyar Függetlenségi Mozgalomnak lett titkára. 1946–51 között a párt Központi Vezetőség (KV) gazdasági osztályának vezetője, 1953-tól belkereskedelmi miniszterhelyettes. Nyugdíjazásáig a KB tagja.

¹⁰² Helyesen Fischel. Fejtő (Fischel) Ferenc (1909–2008) író, történész, baloldali publicista. Az 1920-as évek végén került kapcsolatba az egyetemi baloldali ifjúsági mozgalmakkal, később bekapcsolódott az Eötvös–kollégisták vezetete illegális kommunista szervezkedésbe, és annak egyik irányítója lett. Emiatt 1932-ben letartóztatták és 10 hónapos börtönbüntetésre ítélték. Szabadulása után szakított a kommunista mozgalommal, de írásai, eszmeisége továbbra is a baloldali – elsősorban szociáldemokrata – áramlatokhoz kötődtek. József Attila szűkebb baráti társaságához tartozott. A 30-as években több baloldali tartalmú publicisztikája miatt újból eljárás alá vonták, s emiatt 1938-ban Párizsba emigrált. A francia hadsereg önkéntesként harcolt a II. világháborúban, majd az összeomlást követően részt vett a francia ellenállási mozgalomban. A háború után a párizsi magyar nagykövetség sajtóosztályának vezetője, de a Rajk-per miatt lemondott és véglegesen Franciaországban telepedett le. A hidegháború időszakában szemben állt a Szovjetunióval és a népi demokráciákkal, és elítélte az 1956-os forradalom leverését. Széles körű írói, kritikusi munkássága az Albert Camus-i filozófiai iskolához állt közel. A 60-as 70-es években franciaországi Kelet-Európa szakértőnek számított, és kapcsolatba került a hazai ellenzéki mozgalmakkal. 1989-ben látogatott először haza Nagy Imre újratemetésére. A 90-es évek magyar demokratikus életében következetesen támogatta a hazai szocialista-liberális erőket és bírálta a jobboldali, szerinte populistá és antiszemita megnyilvánulásokat.

¹⁰³ Stolte István Miklós (1910–1991) magántisztviselő, kommunista politikus, író. 1929-ben lett tagja az Eötvös Kollégiumban működő kommunista ifjúsági mozgalomnak, majd 1932-ben államellenes szervezkedés miatt több társával (köztük Rajk Lászlóval) letartóztatta a rendőrség. Több hónapos börtönbüntetését követően fokozatosan eltávolodott a hivatalos kommunista párt vonalától és egy trockista jellegű, ellenzéki kommunista mozgalmat igyekezett kiépíteni. Emiatt – és nem az állítólagos rendőrségi beszerzése okán – a KMP kizárta soraiból és rendőrségi ügynöknek bélyegezte. A II. világháború alatt Topa Jánossal (akit szintén besúgónak tartott a KMP) és Fisch Emil vegyész-mérnökkel kommunista ellenálló csoportokat szervezett, akik a nyilas hatalomátvételt követően kapcsolatban álltak a Magyar Nemzeti Felszabadító Bizottság tagjaival, de a Kommunista Párttal is. A fegyveres ellenállási csoportot a Nemzeti Számonkérés szervezete felszámolta, Topát és Fischet a bíróság 1945 elején kivégezte, Stolte Istvánt Németországba hurcolták. Felszabadulása után 1945-ben együttműködött az amerikai katonai hírszerzéssel a nyilas és nácibarát háborús bűnösök felkutatásában, de 1948-ban a Honvédelmi Minisztérium (HM) Katonapolitikai Osztálya (Katpol) is megpróbálta beszervezni. 1949. június 10-én a szovjet katonai titkosszolgálat Bécsből elrabolta és Magyarországra, a készülő Rajk-per színhelyére szállította. Stolte ideális tanúnak bizonyult a Rajk-perben, mivel sikerült hamis vallomásokkal és kényszerrel arra bírni, hogy Rajk ellen tanúskodjon és bizonyítsa mind Rajk, mind a saját maga „horthysta-rendőrségi besúgó” tevékenységét. 1951-ben háborús bűncselekmény elkövetésének vádjával életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélték. 1955-ben lefolytatott felülvizsgálati per során büntetését 9 évre mérsékeltek. 1956 októberében a forradalom szabadította ki, majd nyugatra távozott. Németországban halt meg.

¹⁰⁴ Helyesen Széll Jenő (1912–1994) és Birki Agnes (1909) a 30-as évek elején kapcsolódtak be az illegális KIMSZ és a KMP ifjúsági szervezkedéseibe. A főleg egyetemi hallgatókat, értelmiségieket és fiatal művészeket tömörítő marxista társaság tagjaiként 1933-ban vették őket őrizetbe. A nevükkel fémjelzett per első, valamint másod rendű vádlottjaiként másfél évre ítélt illegális vezetők mellett a 33. rendű vádlott József Attila volt. Széll Jenő szabadulása után nyugatra emigrált, ahol továbbra is aktív tagja volt a kommunista mozgalomnak. 1938-tól hazatért és belépett a szociáldemokrata pártba, majd 1945-ben az MKP VIII. kerületi párttitkára lett. 1948–1950 között bukaresti nagykövet, a KV agitációs és propaganda osztályának helyettes vezetője, majd kegyvesztettként a Népművészeti Intézet vezetője. 1954-ben szembefordult a Rákosi vezetéssel és Nagy Imre következetes támogatója lett. 1956-ban Nagy Imre szűkebb környezetének tagja, a kulturális élet képviselőinek egyik szószólója. A forradalom alatt a miniszterelnök titkára és a rádió kormánybiztosa lett. A novemberi intervenciót követően nem lépett be az MSZMP-be. 1959-ben letartóztatták és elítélték. 1963-ban szabadult és lektori, fordítói tevékenységet folytatott. 1979-ben aláírta a Charta '77 vezetőinek letartóztatása ellen tiltakozó memorandumot. 1986 decemberében az Eörsi István lakásán rendezett illegális '56-os konferencia egyik szervezője és előadója. 1988-ban a Történelmi Igazságtételi Bizottság (TIB) egyik alapító tagja, részt vett Nagy Imre és mártírtársai 1989. június 16-i újratemetésének megszervezésében.

¹⁰⁵ Olt Károly (1904–1985) kommunista politikus, miniszter. 1930-tól tagja az illegális KMP-nek. 1932-ben és 1933-ban letartóztatták az ifjúság között végzett kommunista szervezőmunkájáért. 1933-ban rendőri felügyelet alá helyezték. 1934-től vezetője volt a Magánalkalmazottak Országos Szövetségében lévő illegális kommunista sejteknek. 1939-től különböző pozíciókban részt vett a párt újjászervezésében, majd a hazai ellenállási mozgalomban. 1945–46-ban a Magánalkalmazottak Szakszervezetének alelnöke, 1946–47-ben az MKP országos káderosztályának vezetője. 1947–1949 között népjóléti miniszter, az Országgyűlés elnöke, majd 1950-től az Elnöki Tanács titkára. 1951–1956 között pénzügyminiszter. 1956–59 között a kormány titkárságának vezetője, majd nyugdíjazásáig (1961) az Állami Egyháziügyi Hivatal vezetője.

¹⁰⁶ A berlini magyar kommunista szekció irányítását az 1920-as években a különböző frakciókra bomló KMP Külföldi Bizottsága (KÜB) látta el, Alpári Gyula, Kun Béla és Landler Jenő vezetésével.

¹⁰⁷ Erdős László (1905–1945) gépészmérnök, kommunista mozgalomár. A 20-as évek végén kapcsolódott be a kommunista mozgalomba és mind a Magyarországi Szocialista Munkáspárt (MSZMP), mind a KIMSZ, valamint a KMP szervezőmunkájában is részt vett. 1932-től a Magyarországi Vörös Segély Központi Bizottságának tagja, később titkára. Többször letartóztatták. 1936-tól a franciaországi magyar önkéntesek Spanyolországba tartó utazásának fő

szervezője. 1940-ben visszatért Magyarországra, ahol letartóztatták. Szabadulása után ismét bekapcsolódott az illegális pártmunkába, de 1943-ben lebukott és a katonai törvényszék 8 évre ítélte el. 1944-ben Németországba hurcolták, ahol később egy koncentrációs táborban életét veszítette.

¹⁰⁸ Szélesi Jenő (1896) detektív felügyelő az 1930-as évek elején került a politikai osztályhoz a baloldali ügyek csoportjába. Hetényi Imre – a kommunisták rendszeres és súlyos bántalmazásai miatt – később elhelyeztette a bűnügyi osztályhoz, majd 1938-tól visszakerült a politikai detektívek közé, ahol az ún. nyilasellenes-csoport vezetője lett. Sombor egyik legközelebbi munkatársaként több kényes természetű, a szélsőjobboldali és németbarát köröket érintő bizalmas felderítőmunkát végzett. 1944. március 21-én az SD őt is koncentrációs táborba hurcolta. 1945-ben amerikai hadifogságba esett. Felszabadulását követően – mint nyilas-ügyi specialista – együtt működött az amerikai állambiztonsági szervekkel a háborús bűncselekmények elkövetésével vádolt személyek elfogásában. Később az Egyesült Államokban telepedett le és 1959-ben kiadta a kommunista és nyilas mozgalom elleni nyomozások tapasztalataiból összeállított emlékiratait.

¹⁰⁹ Rózsa Richárd (1904–1943) vegyészmérnök, kommunista mozgalmár. 1926-tól tagja a KIMSZ-nek, majd a KMP-nek, a párt illegális újságjainak szerkesztője. Politikai tevékenységért 3 évre ítélték el. Kiszabadulását követően a KMP parasztbizottságának vezetője. 1935–1938 között ismét börtönben ült, majd a Szovjetunióba emigrált. A II. világháború alatt a Vörös Hadsereg kötelékében részt vett egy balul sikerült partizánakcióban. Tisztázatlan körülmények között Lengyelországban eltűnt.

¹¹⁰ Bárd (Ármin) András (1900–1967) tisztviselő, kommunista pártmunkás. 1918-ben részt vett a Tanácsköztársaság harcaiban, majd a 20-as 30-as években az KMP újpesti bizottságának tagja, később titkára lett. Több ízben letartóztatták és elítélték. 1945-től az MKP újpesti politikai bizottságának és, a Központi Ellenőrző Bizottság (KEB) titkára. 1956 után az MSZMP IV. kerületi titkára.

¹¹¹ Malatinszky Jenő (1887) rendőr főtanácsos. 1950-es években kitelepítették.

¹¹² Rosner Jenő (később Kovács István) (1911–1981) kárpitos segéd, kommunista politikus. 1927-től vett részt a kommunista mozgalomban, 1930–33 között a Szovjetunióban tartózkodott. 1933-tól a KIMSZ titkár, majd 1934-ben 8 évre ítélték el. 1942–43-ben a KMP budapesti titkára, a KB titkárságának tagja. 1943-ben ismét letartóztatták, de 1944 őszén megszökött és bekapcsolódott az ellenállási mozgalomba. 1945-től az MKP, majd az MDP KV és a PB tagja. 1954–56-ban budapesti első titkár. 1956. októberi forradalom idején létrehozott Katonai Bizottság elnöke. 1956–58 között a Szovjetunióban tartózkodott. Következtesen rákosista és sztálinista magatartásáért 1962 és 1966 között kizárták az MSZMP-ből. Később a KEB visszaadta párttagságát.

¹¹³ Sebes Sándorné Kolozs Márta (1914–1993) illegális kommunista, diplomata. 1949–1962 között a Külügyminisztérium (KÜM) munkatársa. 1953-tól a KÜM politikai főosztályvezető

¹¹⁴ Tömpe András (1913–1971) gépészmérnök, kommunista politikus, rendőr vezérőrnagy, diplomata. 1931-ben kapcsolódott be az illegális KMP munkájába, Barna Péter álnéven írt marxista jellegű cikkeket. Mérnöki diploma brünni megszerzését követően 1937–39 között századparancsnokként részt vett a spanyol polgárháborúban. Később Franciaországban internáltak, majd mérnöki munkát végzett a Junkers gyárban. 1942-ben hazatért, majd lebukott, de bizonyítékok hiányában a keleti frontra vezényelték munkaszolgálatosként. A fronton átszökött, majd Nógrádi Sándor partizánalakulattal tért vissza. 1944 végén megbízást kapott a politikai rendőrség újjászervezésre és a Vidéki Főkapitányság Politikai Rendészeti Osztályának lett a vezetője. Péter Gáborral történt konfrontációját követően a spanyolul és több más világnyelven is kiválóan beszélő Tömpe 1947–1959 között a szovjet hírszerzés dél-amerikai rezidense lett. 1959–61 között először a hírszerzés, majd a politikai nyomozó főosztály vezetője. Következtesen támogatta a párt megtisztítását a sztálinistáktól, ami miatt Kádár Jánossal is összeütközésbe került. 1963–68 között a Corvina Könyvkiadó igazgatója, később berlini nagykövet. A művelt, alapvetően idealista beállítottságú Tömpe nem értett egyet az 1968-as csehszlovákiai bevonulással. A 70-es évek elején politikai támadásoknak lett kitéve, ezért idegei felmondták a szolgálatot. Önkezeléssel vetett véget életének.

¹¹⁵ Weil Emil (1897–1954) orvos, kommunista vezető, Kossuth-díjas egyetemi tanár. 1928-ban lépett be a KMP-be és a párt egyik illegális nyomdájáért felelős szervezet vezetője lett. 1936-ban letartóztatták és 10 évi börtönre ítélték el. Mivel a szervezkedésben résztvevőket kémkedés és hűtlenség gyanújával vették őrizetbe, ezért ügyüket a katonai elhárító szerv átvette a rendőrségtől. A Margit körúti katonai fogházban börtönorvosként sokat tett a politikai foglyok életének megmentésért. 1945 után az Orvos-Egészségügyi Dolgozók Szakszervezetének főtíkára, országgyűlési képviselő, később washingtoni követ és egyetemi tanár lett. Elismert radiológus professzorként számos szakmai és állami díj birtokosa. Pikler (Péter) György (1903–1969) közgazdász, kommunista vezető. 1932-től tagja a KMP-nek. A KB összekötője és a technikai apparátus vezetője, 1935–36-ban a Titkárság tagja. 1936-os lebukások alkalmával őrizetbe vették és 15 éves fegyházbüntetésre ítélték. 1945-ben szabadult és különböző párt és állami funkciókat látott el. 1948-tól a Központi Statisztikai Hivatal elnöke. A 60-as évek végén gazdasági visszaélések gyanúja miatt eljárás indult ellene, ezért öngyilkos lett.

¹¹⁶ A Honvéd Vezérkar főnökének (Vkf.) 2. Osztályhoz tartozó kémelhárítói feladatokat végző defenzív alosztály elnevezése.

¹¹⁷ A Horthy Miklós úton álló Gróf Hadik Andrásról elnevezett laktanya (az épület ma: XI. kerület Bartók Béla út 38.) a két világháború között először a Honvédelmi Minisztérium (HM) hírszerzéssel és kémelhárítással foglalkozó VI-2. Osztályának, majd az önállóvá vált Vkf 2. Osztály „D” (defenzív) alosztályának volt a központja. A laktanyán belül, a katonai elhárítás alárendeltségében működött többek közt az 1935-től csendőrtisztekből felállított „K” (kommunista, vagy kommunistaelhárító) csoport, melyet a baloldali mozgalmakkal kapcsolatba hozható hazaárulási, hűtlenségi és kémkedési ügyek felderítésére hoztak létre. A defenzív alosztály felügyelete alá tartozó nyílt nyomozások során

előállított, majd előzetes letartóztatásba helyezett személyeket a laktanyában őrizték. 1945-től az épületben a HM Katonapolitikai Osztálya, majd 1953-tól a Magyar Néphadsereg Vezérkari Főnökség (MNVK) 2. Csoportfőnökség hírszerző részlegei tartózkodtak, 1990-től a Katonai Felderítő Hivatalnak ad otthont.

¹¹⁸ Földes Pál (1900–1975) textilmérnök, kommunista pártmunkás. Részt vett a Tanácsköztársaságban, majd Csehszlovákiába emigrált, ahol 1926-ban belépet a kommunista pártba. 1929-ben a Csepeli Posztógyár igazgatója és a hazai kommunista mozgalom egyik vezetője lett. 1930–1940 között többször volt letartóztatva és elítélve. 1940. szeptemberében illegálisan a Szovjetunióba távozott és a II. világháború alatt partizánmozgalom egyik parancsnoka volt. 1946-tól a Textilipari Kutatóintézet igazgatója, 1953-ban Kossuth-díjas, 1957–58-ban londoni követ.

¹¹⁹ Sándor Pál (1901–1972) kommunista filozófus. 1919-től tagja a KMP-nek, majd a Tanácsköztársaság bukása után rövid ideig börtönben volt. 1921-től Bécsben élt, részt vett a KMP újjászervezésében és filozófiai tanulmányokat folytatott. Később újságíró lett, majd 1928-tól hazatért és bekapcsolódott az MSZDP baloldali ellenzékének tevékenységébe. A 100 % és a Társadalmi Szemle című lapok szerkesztője, a szakszervezeti ellenzék egyik megszervezője. Többször ítélték kisebb börtönbüntetésre, de a hűtlenség és hazaárulás büntetének vádját bizonyítani nem tudták. 1945-től különböző párt és állami beosztásokban dolgozott, majd 1950 és 53 között koholt vádak alapján bebörtönözték. 1954-ben rehabilitálták, 1956–57-ben az MSZMP V. ker. Bizottságának elnöke lett. Nyugdíjazásáig az Eötvös Lóránd Tudományegyetem filozófiai tanszékének vezetője.

¹²⁰ Schönstein Sándor (1898–1945) orvos, kommunista pártmunkás. 1926-tól vett részt a munkásmozgalomban. Kezdetben az MSZDP és más baloldali munkásegyletek munkájában propagandista, majd 1928-tól lett tagja a KMP-nek, ahol a párt egyik elismert kultúrpolitikusává avaszták. 1932-ben élére állt az egyetlen hazai orvos sztrájknak, de baloldali radikális szervezőmunkája miatt kizárták az MSZDP-ből. Munkatársa volt több kommunista és marxista sajtóorgánumnak. 1944-ben letartóztatták és a Bergen–Belsen-i koncentrációs táborban halt meg.

¹²¹ Tamás Aladár (1899–1992) író, műfordító, kommunista politikus. 1920-tól vett részt a munkásmozgalomban, többször letartóztatták. 1925-től az MSZDP-n belül tevékenykedő baloldali ellenzék kulturális és irodalmi csoportjának tagja. Több a KMP-hez tartozó illegális és legális lap szerkesztője, a párt vidéki osztályának vezetője. 1932–35 között börtönbüntetését töltötte, majd szabadulását követően Csehszlovákiában, Franciaországban és Mexikóban végzett pártszervező munkát. 1946-tól a Szikra Könyvkiadó igazgatója, 1955–56-ban a Magyar Írók Szövetsége főtársa, indiai követ. Nyugdíjazásáig Magyarország képviselője az ENSZ kulturális szervezetében és az UNESCO-ban.

¹²² Matuska Szilveszter (1892) tanító, kereskedő. Részt vett az I. világháború oroszországi harcaiban, majd leszerelését követően előbb tanítói állást vállalt, majd kereskedelmi és spekulációs üzleti vállalkozásokba fogott. Matuska máig tisztázatlan okok miatt több vonatmerényletet is elkövetett az 1930-as évek elején Ausztriában és Németországban. A legsúlyosabb robbantást 1931. szeptember 12-ről 13-ára virradó éjszaka a Bia és Torbágy közötti vasúti híd ellen hajtotta végre, melynek 27 halálos áldozata volt. A nyomozás szálai Bécsbe Matuska Szilveszterhez vezettek, akit az osztrákok a korábbi merényletek miatt is felelősségre vontak. Magyarországon halálra ítélt Matuskát, később az osztrákok beadták és később ítéletét a Vácon letöltendő életfogytig tartó fegyházbüntetésre változtatták. 1945 tavaszán a szovjet bevonuláskor őrizetlenül hagyott börtönből megszökött és ismeretlen helyre távozott. A merényletek indítókairól, esetleges politikai motivációjáról, azóta is sokféle verzió látott napvilágot Matuska pszichopata személyiségétől a szélsőjobboldali és nácibarát forgatókönyvvel bezárólag.

¹²³ Hoffmann Ottó (1902–1934) géplakatos, kommunista aktivista. 1929-től volt tagja a KMP-nek, 1930-tól dolgozott a párt illegális nyomdájában, amiért 6 hónap börtönbüntetésre ítélték. Szabadulása után a Szovjetunióba távozott, majd hazatért és újra bekapcsolódott a pártmunkába. A budapesti pártbizottság titkáraként 1934-ben letartóztatták. Kényszervallatás közben tisztázatlan körülmények között életét veszítette.

¹²⁴ Sallai Imre (1897–1932) magántisztviselő, kommunista vezető. 1917-ben tagja volt a Galilei Körnek, majd bekapcsolódott az antimilitarista szervezőmunkába és a forradalmi szocialisták csoportjába. 1918-ban letartóztatták, majd az Őszirózsás Forradalom alatt kiszabadult. Részt vett a KMP megalakításában, 1919-es proletárdiktatúra alatt a Belügyi Népbizottság politikai osztályának helyettes vezetője. A bukást követően emigrált és részt vett a kommunista mozgalom újjászervezésében. Különböző beosztásokban sajtó és propaganda, valamint tudományos-szervező tevékenységet fejtett ki. 1928-tól az illegális sajtóapparátus kiépítésének fő koordinátora, majd a párt és a KÜB titkársági tagjaként vezető szerepet játszott a kommunisták hazai politikájának kidolgozásában. 1932 nyarán letartóztatták és az érvényben lévő statárium következtében a rögtönítélő bíróság a nemzetközi tiltakozás ellenére halálra ítélte és 1932. július 29-én kivégezték.

¹²⁵ Fürst Sándor (1903–1932) tisztviselő, kommunista vezető. 1925-ben az MSZDP, 1926-ban a KMP tagja. Pályafutását a szociáldemokrata Rendező Gárdában kezdte, majd a párt baloldali ellenzékéhez csatlakozott. 1928-tól a szakszervezetekben végzett kommunista agitációt, majd 1929-ben a KMP titkárságának lett munkatársa. Még ez évben másfél év börtönre ítélték, majd szabadulását követően 1921 februárjában feltételesen szabadlábra került. A KÜB és a Titkárság vezető beosztású tagjaként és a szakszervezeteken belül működő kommunista sejtek koordinátoraként fontos szerepet játszott a párt politikájának kialakításában. 1932 nyarán a rendőrség őrizetbe vette, majd a statáriális bíróság halálra ítélte. 1932. július 29-én kivégezték.

¹²⁶ Karikás Frigyes (1891–1942) lakatosmunkás, író, kommunista pártmunkás. 1908-tól vett részt a vasasszakszervezetben és a szocialista munkásmozgalomban. Az I. világháborúban orosz hadifogságba esett, majd bekapcsolódott az 1917-es forradalmi eseményekbe. A bolsevik párt tagja, később a KMP egyik alapítója. A Tanácsköztársaságban a 39-es dandár politikai biztosa. A 20-as években Ausztriában, Szovjetunióban és Franciaországban végzett pártmunkát. 1931-ben hazatért és a KÜB, valamint a KB vezető munkatársa lett. Szervezkedés gyanújával 1932-ben letartóztatták és statáriális bíróság elé akarták állítani. A nemzetközi tiltakozás miatt

ügyét elkülönítették a Sallai–Fürst-pertől és a rendes bíróság 3 év börtönbüntetésre ítélte. 1935-ben a Szovjetunióba emigrált. 1938-ban a koholt vádak alapján letartóztatták. A sztálini terror áldozataként egy koncentrációs táborban halt meg.

¹²⁷ Molnár René (1896–1942) jogász, kommunista politikus. 1923-ban kapcsolódott be a munkásmozgalomba és az MSZDP, majd 1930-tól a KMP tagja lett. A Magyarországi Vörös Segély ügyvédjeként több kommunista ellenes perben – többek közt a Sallai–Fürst perben – védő. A lebukások miatt 1932 szeptemberében a Szovjetunióba emigrált, ahol különböző kutatóintézeteknél tudományos tevékenységet folytatott. Publikációi, írásai az Új Hang c. irodalmi folyóiratban Kőrösi György álnéven jelentek meg. 1939-ben koholt vádak alapján letartóztatták, elítélték. 1942 novemberében fogságban hunyt el.

¹²⁸ Helyesen Schiess József (1905) mázolósegéd, anarcho-kommunista aktivista. A fiatal munkanélküli festősegéd az 1920-as évek közepén munkát keresett Franciaországban, majd csatlakozott a Nyugat-Európában jelentős erőt képviselő anarcho-kommunista szervezetekhez. 1931-ben hazatért Magyarországra és az anarcho-kommunizmus ún. platformista irányzatának híveként különböző merényleteket szervezett 1932 és 1934 között. Az inkább szimbolikus jellegű, házilag készített bombákkal kivitelezett merényletek a „tett propagandájának” eszközeül szolgáltak, amivel a közvéleményt kívánták „felrúzni” a csoport tagjai. Az egyik bombát Hetényi Imre főkapitányhelyettes lakása előtt találták meg a detektívek. A KMP elítélte és fasiszta, valamint rendőrspicli akciónak tartotta az „anarchista” merényleteket, de a politikai osztály is nagy erővel dolgozott a tettesek felderítésén. 1934-ben Schiess Józsefet, később a csoportjának többi tagját őrizetbe vette a rendőrség. Schiest 12 évi fegyházra ítélték.

¹²⁹ Sasvári (Subicz) István (1887) detektív felügyelő. A 1932-től tagja a baloldallelles nyomozásokat lefolytató Hain-csoportnak. Munkája során minden jelentősebb nyomozásban részt vett. A háború után a népbíróság 10 év börtönbüntetésre ítélte. 1959-ben a BM Politikai Nyomozó Főosztály őrizetbe vette.

¹³⁰ Kémeri Nagy Imre (1903–1942) tanár, újságíró, katona, szélsőjobboldali agitátor. 1922-ben szökött át Erdélyből Magyarországra és a Turul Werbőczy Bajtársi Egyesület főlévészestere lett. Vezető szerepet játszott az egyetemisták szélsőjobboldali, antiszemita megmozdulásában a 20-as évek közepén. Összekötő volt a Turul és a Magyar Országos Véderő Egylet között, majd állástalan középiskolai tanár, alkalmi munkás, illetve újságíró volt. 1937-ben csatlakozott a Balogh István-féle Magyar Nemzetiszocialista Párthoz, kapcsolatba került a Szalasi Ferenc vezette pártalakulatokkal is. Szalasisal több kérdésben nézeteltérései voltak, ezért a mozgalmi politizálás más területén fejtett ki nagy aktivitást. Kezdeményezője és szervezője volt a félkatonai Kopjás alakulatok létrehozásának, többször véres utcai verekedéseket provokált a szociáldemokrata ifjómunkásokkal. Néhány uszító cikke, verekedései (egy alkalommal Ignost a Nyugat szerkesztőjét is tetteleg bántalmazta) miatt kisebb szabadságvesztésre ítélték. 1938–39-ben egyik parancsnoka volt a Rongyos Gárdának, részt vett az erdélyi bevonulásban. Később önkéntesként harcolt a szovjet–finn háborúban, a finnországi magyar légi parancsnoka lett századosi rendfokozattal. 1942-ben a keleti fronton részt vett több partizánvadász akcióban, ahol megsebesült és Varsóban elhunyt. Gondolkodására egyaránt jellemző volt a fasiszta jellegű agresszív nacionalizmus, az antiszemitizmus és a baloldal ellenesség, ugyanakkor többször feltétlen Horthy-hűségéről tett tanúbizonyságot.

¹³¹ Hubay Kálmán (1902–1946) újságíró, nyilaskeresztes politikus, országgyűlési képviselő. A jogakadémiai diploma megszerzését követően újságíróként tevékenykedett Miskolcon. 1933-ban Gömbös Gyula meghívására elvállalta a jobboldali Függetlenség c. napilap felelős szerkesztését, később a Gömbös párti Esti Újság alapítója lett. 1937-ben több szélsőjobboldali csoporttal együtt csatlakozott Szalasi Ferenc pártjához. 1939-ben fajvédő programmal országgyűlési képviselővé választották. Szalasi börtönbüntetésének letöltése idején a Nyilaskeresztes Párt vezetője, később Szalasi helyettese. 1942-ben szakított Szalasisal és a Pálffy Fidél-féle Nemzetiszocialista Párthoz csatlakozott. A nyilas puccs után kultuszminiszteri tárcát kapott, majd a háború végén amerikai fogságba esett. A népbíróság halálra ítélte és kivégezték.

¹³² Szántó Imre (fedőneve Nagy István) A 20-as évektől vett részt a szocialista munkásmozgalomban. Mozgékonyasága révén, kiváló szervezőképességének köszönhetően elismert és megbecsült tagja lett a szociáldemokrata és a szakszervezeti mozgalomnak. Az egyik lebukása során szervezték be a politikai osztály munkatársai. Szántó széleskörű ismeretségre tett szert az illegális kommunista párt aktivistáinak körében és információkat szolgáltatott a kommunisták és a szociáldemokrata ellenzék közötti kapcsolatokról. Valóságos hírszolgálatot üzemeltetett a rendőrség megbízásából, több mozgalmár és pártaktivista is tudtán kívül neki dolgozott. Pontos értesülései voltak az 1937. szeptemberi Tompa utcai nyilas pártház megtámadásának előkészületeiről is, ezért a rendőrség az ő útmutatásai alapján tudta elfogni a támadókat. Szántó elsősorban Hetényi és Sombor megbízható ügynökének számított, akik kiemelt javadalmazásban részesítették. 1944. március 19-i német bevonulást követően Hain Péter a politikai osztály vezetője a németekkel elhurcoltatta. Fogságban hunyt el.

¹³³ Ságvári Endre (1913–1944) jogász, tisztviselő, kommunista vezető. Egyetemi tanulmányai alatt ismerkedett meg a marxizmussal, majd 1936-tól tagja lett az MSZDP VII. ker. ifjúsági csoportjának, később az Országos Ifjúsági Bizottság (OIB) egyik szervezője, vezetője lett. A szociáldemokrata és munkásszervezetek elleni fokozódó szélsőjobboldali támadások hatására radikalizálódott és az egyik szervezője volt az 1937. szeptemberi Tompa utcai nyilas pártház megtámadásának. Tetteért 8 havi börtönbüntetést kapott. Kiszabadulása után bekapcsolódott az ifjúsági mozgalomba, majd belépett a KMP-be és Kulich Gyulával szervezte újjá a szociáldemokrata és kommunista ifjómunkásokat egyaránt tömörítő Országos Ifjúsági Bizottság. Az 1940-es évek elejétől a KMP-t súlytó letartóztatási hullámot sikerült elkerülnie, ezért fokozatosan a párt egyik meghatározó vezetőjévé vált. A németellenes és antifasiszta hazai összefogás kezdeményezője, a függetlenségi mozgalom egyik irányítója lett, több háborúellenes megmozdulás szervezésében részt vett. Az 1943-ban létrehozott Békepárt technikai apparátusának koordinátora, a nyomdai és sajtótermékek felelőse. Az

ellenforradalmi rendszer állambiztonság szervei a 1942-től az első számú közellenségként tartották nyilván. 1944. július 27-én egy budai cukrászdában a csendőrnnyomozókkal és politikai detektívekkel vívott tűzharcban meghalt.